

Mangset, P., Heian. M.T. & Kleppe, B. (2022).
*Fortellinger om kunstnerliv. Kunstnerkarrierer og
kunstnerkår 1999–2019*. Fagbokforlaget.
DOI: <https://doi.org/10.55669/oa150803>

Skuespillerstudentene

I Kunstnerundesøkelsen i 2013 anslo vi at det finnes omtrent 1000 organiserte¹ yrkesaktive skuespillere i Norge (Heian mfl., 2015). I tillegg er det flere andre scenekunstnere som også jobber som skuespillere, samt et ukjent antall uorganiserte skuespillere. Vi fant også at totalinntekten til norske skuespillere var om lag 413 000 kr i 2013, det vil si omtrent likt med befolkningen for øvrig. I gjennomsnitt kom 70 % av inntektene fra kunstnerisk arbeid og 30 % fra annen virksomhet. Akkurat som blant musikerne er det stor ulikhet i inntekt mellom skuespillere som er fast ansatte, og selvstendig næringsdrivende: De første har fast og forutsigbar inntekt, mens det kan være store inntektsforskjeller mellom de selvsysselsatte.

Arbeidsmarkedet for skuespillere er også relativt vidt og har mange fellestrekk med musikernes arbeidsmarked. Også her kan man skille mellom innspilt materiale og direkte framføring, eller sagt på en annen måte: mellom skjerm og scene. Vi kan starte med det siste: Scenen, eller teateret, har tradisjonelt vært den viktigste arenaen for skuespillere. Det er ikke uten grunn at den viktigste utdanningsinstitusjonen for skuespillere fortsatt heter Teaterhøgskolen, selv om den nå er underlagt Kunsthøgskolen i Oslo.

1 Organiserte i Skuespillerforbundet.

I Norge har man i mange år operert med en tredeling av teaterfeltet, bestående av privatteater, institusjonsteater og fri scenekunst (Hylland & Mangset, 2018). Tredelingen er ikke like tydelig i det kunstneriske arbeidet i dag, men det er fortsatt en inndeling som preger scenekunstopolitikken. Det er også en inndeling som langt på vei preger arbeidsmarkedet for skuespillere. Institusjonsteatrene, altså de store teatrene, slik som Nationaltheatret i Oslo, Den Nationale Scene i Bergen og Hålogaland Teater i Tromsø, med faste poster på statsbudsjettet, ansetter skuespillere på faste eller midlertidige kontrakter. Nationaltheatret har vel 40 fast ansatte skuespillere, mens teatrene i Bergen, Trondheim og Stavanger har om lag 20 fast ansatte skuespillere hver.² Mange av skuespillerne har lang fartstid og har vært ansatt ved teatrene i en årrekke. Privatteatre, slik som Folketeateret, kjennetegnes ved at de ikke mottar offentlig støtte, og slik henter alle inntekter fra publikum (samme sted). Privatteatrene produserer også oftest forestillinger med nye kunstneriske besetninger hver gang. For skuespillere som engasjeres, innebærer dette at engasjementet avgrenser seg til prøve- og spilletiden. Markedslogikken i privatteatrene innebærer videre relativt store inntektsforskjeller. En anerkjent skuespiller i en hovedrolle kan tjene svært godt, mens en mindre kjent skuespiller i en birolle tjener langt mindre. Fri scenekunst er mer eller mindre en samlebetegnelse for alt som ikke er institusjonsteater eller privatteater (samme sted). Her finner vi teatergrupper med en rekke ulike estetiske uttrykk og en rekke ulike produksjons- og visningsformer. De frie gruppene kjennetegnes likevel av en mer kollektiv arbeidsform og av mer turnévirkosomhet enn andre teatre. Arbeidsbetingelsene ved de frie gruppene er generelt dårligere enn ved institusjonene. Skuespillerne blir ofte engasjert som enkeltpersonforetak med lave honorarer. Selv om institusjonsteatrene bidrar til å sikre et desentralisert arbeidsmarked for norske skuespillere, foregår mye av den resterende scenekunstaktiviteten i Oslo. Det bidrar også til å forklare hvorfor mer enn halvparten av landets skuespillere er bosatt i hovedstaden.³

Arbeids- og oppdragsmarkedet innenfor innspilt materiale inkluderer både film, dramaserier, opplesning, oversettelse, voice-over og reklame.

2 Teateravtalen. Tariffavtale mellom Spekter og Norsk Skuespillerforbund om skuespillerarbeid ved teatre som er medlemmer i Norsk teater- og orkesterforening, Teateravtalen – NSF (skuespillerforbund.no), april 2021.

3 Tall (2019) fra Norsk kulturindeks/Norsk Skuespillerforbund.

Også dette området er markedsbasert, så jo større produksjonen er, og jo mer anerkjent skuespilleren er, desto høyere blir lønningene og honorarene. Dramaserier eller TV-serier fortjener litt ekstra omtale når vi i denne boka presenterer kunstnerkarrierene til skuespillere som studerte rundt årtusen-skiftet. Inspirert av store, internasjonale TV-serier på 1980-tallet, og muliggjort av konkurranse i TV-markedet med opphør av NRK-monopolet, ble 1990-tallet tiåret da TV-seriene virkelig fikk sitt gjennombrudd i Norge, med serier som «De syv søstre», «Offshore» og «Hotel Cæsar». «Hotel Cæsar» begynte i 1998 og besto av over 3000 episoder før avslutningen i 2017. Disse, og flere andre serier, ble betegnet som *såpeserier*.⁴ De var preget av høy produksjonshastighet – ofte med en ny episode hver uke – og derfor med forholdsvis kort tid til innstudering. I de seinere år har man imidlertid sett en betydelig nedgang i både produksjon av og seertall til tradisjonelle såpeserier (Slade mfl., 2015). Ambisiøse internasjonale TV-serier som «Sopranos», «Six Feet Under» og «The Wire» dannet skole for TV-serier – og en lang rekke nye serier erstattet såpene. Ut over på 2000-tallet økte TV-seriene i omfang og kvalitet. Med utviklingen av strømmetjenester som Netflix og HBO fikk de også ytterligere popularitet, og i dag vil nok mange mene at slike serier er like viktige som film både kunstnerisk og økonomisk.

Fra skuespillerstudentene våre gikk ut fra Teaterhøgskolen rundt år 2000, til vi intervjuet dem på nytt i 2019, har det dermed skjedd svært omfattende forandringer i arbeidsmarkedet for norske skuespillere. Produksjonen av fiksjonsserier for TV har økt kraftig – både internasjonalt og i Norden. Publikums forbruk av slike serier – særlig i form av strømmetjenester – har også økt kraftig. Det er vanskelig å finne gode kvantitative oversikter over økningen i produksjonen av slike serier. Norsk Mediebarometer forteller imidlertid at andelen av den voksne norske befolkningen som «brukte serier/film/video», økte fra 10 % i 2000 til 43 % i 2019 og 51 % i 2020. I samme periode sank bruken av tradisjonelle medier – særlig papiraviser, fjernsyn og radio – dramatisk.⁵ Man kan også få et indirekte bilde av utviklingen gjennom tall for endring av sysselsetting innenfor «produksjon av film, video og

4 <https://snl.no/s%C3%A5peopera>, sett januar 2022.

5 SSB: Norsk mediebarometer 2021, <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/tids-og-mediebruk/statistikk/norsk-mediebarometer>, sett april 2021.

fjernsynsprogrammer»: Antallet sysselsatte i denne kategorien i Norge økte jevnt fra 2357 i 2008, via 3281 i 2013, til 3944 i 2019, ifølge Statistisk sentralbyrå.⁶ Det er altså snakk om en økning på nesten 70 % fra 2008.

Hva så med utdanning? I omkring førti år hadde man bare én skuespillerutdanning i Norge. Teaterhøgskolen utdannet et begrenset antall skuespillere hvert år. Det tilsvarte omtrent det antall nye stillinger det var behov for ved institusjonsteatrene. Det var få som kom igjennom nåløyet inn til Teaterhøgskolen, men når man avsluttet utdanningen, var sannsynligheten stor for å få jobb ved et teater (jf. nedenfor). Etterkrigstidens planøkonomi preget altså arbeidsmarkedet for skuespillere. I 1994 fikk vi det første norske alternativet til Teaterhøgskolen, med Akademiet for scenekunst i Fredrikstad, ved Høgskolen i Østfold. I 2006 fikk man også et skuespillerstudium i Verdal, ved det som nå heter Nord Universitet. Disse utdanningene, i tillegg til et økende antall skuespillere med utdanning fra utlandet, bidro til et større mangfold, men også en hardere konkurranse om jobbene. I tillegg har vi sett en utvikling der en rekke personer fra underholdningsbransjen, uten teaterutdanning, har gjort karriere både på skjerm og på scenen.

Skuespillerstudentene som gikk på Teaterhøgskolen på 1990-tallet, opplevde en mer ensartet studiesituasjon og en langt mer regulert vei inn på arbeidsmarkedet enn musikk- og billedkunststudentene. Studentene gikk gjennom et svært tett og engasjerende studium med intenst fellesskap, lange studiedager, ubønnhørlige krav om nærvær og streng isolasjon fra omverdenen (Mangset, 2004). Ved utgangen av studiet – det vil si siste halvåret etter nyttår tredje år – var avgangsstudentene i praksis garantert å få et tilbud om engasjement ved et norsk institusjonsteater. Teatersjefene sto nærmest i kø for å engasjere dem. Det fantes – og fins kanskje fortsatt – en sterk norm i teaterverdenen om at institusjonsteatrene skulle gi alle avgangsstudentene tilbud om et engasjement når de gikk ut fra Teaterhøgskolen. Det var særlig teatersjefene rundt om på nasjonale og regionale teatre som forvaltet denne normen. De var «forpliktet» til å gi avgangsstudentene et tilbud. Det innebar også at ingen av teatrene hadde «lov» til å gi noe slikt tilbud før 1. januar tredje studieår. I praksis førte dette til konkurranse mellom teatrene om de mest attraktive kandidatene: Nationaltheatret og Det Norske Teatret

6 Tall fra Norsk kulturindeks, basert på SSBs sysselsettingsstatistikk, sett april 2021.

sto fremst i køen og kunne velge de beste. Men normalt ville alle avgangsstudenter i kullet få et jobbtilbud i løpet av siste vinter eller vår. Panikken økte blant studentene hvis de ikke ble kontaktet før seint på våren eller forsommeren avgangsåret (samme sted, s. 229–233): Fikk man et tilbud tidlig etter nyttår, tydet det på at man var særlig attraktiv. Men hvis det drøyde til utpå seinvåren eller forsommeren, var det et dårlig tegn. Selv om alle fikk et tilbud ved utgangsporten, betydde det dessuten ikke at de fikk faste stillinger med en gang. Det kunne tvert om ta flere år før det eventuelt skjedde.

Hvordan gikk det med de skuespillerstudentene vi intervjuet i 1999, de neste 20 årene?

Skuespilleren Heidi

Heidi var knapt 24 år og gikk på andreåret på Teaterhøgskolen da vi intervjuet henne i 1999. Da karakteriserte hun seg selv som «en halvveis utdanna sanger». Sangutdanning – særlig rettet mot populærmusikk – hadde hun fra «the Liverpool Institute for Performing Arts» (LIPA) i England. Før hun gikk på LIPA, var det ingen selvfølge at Heidi skulle bli skuespiller. Under oppveksten i Fredrikstad var hun primært interessert i sang:

Jeg har alltid sunget, siden jeg var lita. Det har vært en del av min oppvekst, og fritidsaktiviteter var alltid retta musikalsk. Foreldrene mine var veldig flinke til å oppmuntre meg den veien. Og jeg prøvde også andre ting, men det var ikke noe morsomt,

fortalte Heidi i 1999. Hun begynte å synge i kor da hun var tolv år: «Jeg så en annonse i avisen, ringte sjøl til dirigenten og sa at jeg ville være med», sa hun. Før det hadde hun også danset ballett og spilt piano. Hun deltok dessuten med sang i Ungdommens Kulturmønstring og gikk på musikklinje på videregående. Hun fortalte videre at hun begynte hos sangpedagog da hun var ganske liten – med vekt på klassisk sang. Dessuten hadde hun etter hvert «vært med på veldig mye musikaler og sånt på amatørnivå», fortalte hun.

Etter videregående søkte Heidi på Musikkonservatoriet i Kristiansand, uten å komme inn. Alternativt vurderte hun å utdanne seg til sosionom eller barnevernspedagog. At hun likevel søkte seg mot en kunstnerisk utdanning,

framstår som litt tilfeldig: «LIPA kom til Norge og skulle ha audition, og det var store oppslag i avisen, fordi det var Paul McCartney⁷ og sånne ting», fortalte hun i 1999. Heidi dro på en utdanningsmesse på Sjølyst, der «the Liverpool Institute for Performing Arts», stiftet av selveste Paul McCartney, drev markedsføring. Hun søkte og fikk studieplass. Hadde ikke LIPA dukket opp, hadde hun kanskje blitt barnevernspedagog? Men hun dro altså til England og tok utdanning på LIPA – en skole innenfor utøvende teater, dans og musikk. Heidi gikk på musikklinja der, men fikk etter hvert lyst til også å «utforske teaterlandskapet», som hun sa. Følgelig søkte hun og kom inn på Teaterhøgskolen i Oslo. Men i starten der var hun nokså usikker på hva hun gikk til: «Da jeg begynte på Teaterhøgskolen, så visste jeg forferdelig lite om skolen. Jeg visste forferdelig lite om miljøet i Oslo. Jeg visste forferdelig lite om institusjonsteatre som *samfunn*», sa hun i 1999. Og da vi intervjuet Heidi igjen i 2019, husket hun fortsatt seg selv som en usikker skuespillerstudent på slutten av 1990-tallet: «I min klasse følte jeg at det var litt sånn hierarki. Og blant jentene så var jeg nederst. For det var lite jeg fikk til. Det løsnest litt sånn seint i tredjeklasse for meg», sa hun i 2019. Tilbake i 1999 ga hun heller ikke uttrykk for presise planer eller sikre ambisjoner for hva hun skulle gjøre etter Teaterhøgskolen. Men hun ville gjerne kombinere musikk og skuespill, og hun ville gjerne jobbe ved et institusjonsteater:

Jeg håper å få en jobb innafor institusjonsteatre. Ikke fordi at jeg tenker at der blir man lykkelig, men jeg tror at det er veldig viktig å ha et fundament. Og når man kommer ut fra Teaterhøgskolen, så er vi ikke ferdige produkter. Det å få lov å begynne på teater, det tror jeg bare er fortsettelsen av noe man så vidt har starta på her,

sa hun. Alt i 1999 håpet hun særlig å få jobb på Det Norske Teatret, med Trøndelag Teater som aktuelt alternativ. Hvorfor nettopp disse teatrene? «Fordi det er ganske *store* teatre. Da kan jeg kanskje få lov til å være med på hovedscenen og spille musikal og være i kjelleren og spille smalere ting. Sånn at jeg kan få utvikla begge deler», svarte Heidi.

7 Liverpool institute for performing arts (LIPA) ble grunnlagt av Paul McCartney og Mark Featherstone-Witty i 1996, <https://studievalg.no/skoler/utenlandsk/europa/storbritannia/liverpool-institute-for-performing-arts-lipa>, mai 2020.

Selv om Heidi i 1999 tilsynelatende var åpen for å dra til Trondheim og arbeide ved Trøndelag Teater etter Teaterhøgskolen, ønsket hun primært å bli værende i Oslo. Det skyldtes for det første at kjæresten – som også var skuespiller – alt hadde fått kontrakt ved et Oslo-teater. Dessuten

så har det vel også noe med at det er her ting skjer! I forhold til det som gjøres av film, masse reklame og sånne ting – radioteater ikke minst. Det er en del ting som foregår her i byen, men ikke andre steder,

slo hun fast.

Hvordan så skuespillerstudent Heidi i 1999 på mer kommersielle aktiviteter – slik som å delta i reklame? Det var langt fra hennes hovedinteresser, men:

Jeg tror ikke det er noe gærent i å være med på reklame. Det kommer helt an på hva det er for noe. Ja, det er helt avhengig av hva slags konsept det er på den helt spesifikke reklamen. For eksempel sånn «Always Ultra»-reklame – damebindreklame – det tror jeg ikke er noe sjakktrekk å være med på,

svarte Heidi.

Vi møtte den 44 år gamle skuespilleren Heidi 20 år etter, i februar 2019. Nå var hun fast ansatt ved Det Norske Teatret i Oslo, der hun spilte store og varierte roller innen musikkteater. Hun fortalte at hun fikk tilbud om engasjement ved Det Norske Teatret svært tidlig i avgangsåret fra Teaterhøgskolen i 1999–2000. Ja, egentlig fikk hun en «mystisk telefon» om engasjement alt før jul i 1999. Det Norske Teatret satset tungt på musikal, og som ung avgangstudent var Heidi utvilsomt et ettertraktet talent: «Da jeg begynte å jobbe her, gikk jeg rett ut i hovedroller på musikalscenen og spilte og spilte og spilte og spilte», fortalte hun i 2019. Hun fikk også fast ansettelse uvanlig tidlig – i 2003, det vil si bare tre–fire år etter at hun først ble engasjert. Siden hadde Heidi vært ansatt sammenhengende ved Det Norske Teatret. Hun hadde imidlertid hatt en del engasjementer ved siden av den faste jobben – særlig sangjobber – og hun hadde hatt permisjoner for å spille musikalroller ved andre teatre. Derimot hadde hun i liten grad orientert seg mot

film og TV. Hun hadde tidligere blitt spurt om «å være med både her og der. Men det har jeg takket nei til». Dessuten: «Jeg vil ikke gjøre reklame», sa hun også i 2019. Når hun ellers ikke hadde tatt steget over i rollen som frilanser, skyldtes det dels at hun verdsatte tryggheten ved å jobbe i fast stilling ved et institusjonsteater. Dessuten satte hun pris på den kunstneriske kvaliteten som Det Norske Teatret representerer: «Det var jo dette huset jeg drømte om å jobbe på, for jeg synes det gjøres så mye spennende her. Og det er høy kunstnerisk kvalitet på mye av det som [gjøres her]. Det syntes jeg jo [også] i 99», sa Heidi.

I 2019 var Heidi gift med en annen skuespiller og hadde to barn. Det hadde aldri vært særlig aktuelt for dem å søke stillinger og bosette seg utenfor Oslo-regionen. Men det kunne være utfordrende å være fast ansatt skuespiller når man har små barn, særlig på grunn av kveldsarbeidet ved teatrene. «Jeg skjønner egentlig ikke helt at jeg orket det», sa hun. «Orket å få barn?», spurte vi:

Orket å kombinere å ha unge som våkner fem-halv-seks om morgenen. Og så sitter jeg og humper på bussen inn her [til teateret], seks om kvelden, for å liksom å gi gass klokken åtte om kvelden. Og hjem igjen, sovne klokken tolv, opp igjen fem med grøt,

svarte hun.

I 1999 hadde Heidi beskjedne forventninger til framtidig inntekt. I 2019 oppga hun at hun hadde en tarifflønn fra teateret på 500 000–600 000 kr i året. I tillegg tjente hun 200 000–300 000 kr årlig på andre oppdrag. I et enkelt år, da hun var engasjert i en populær musikal ved et privatteater, tjente hun en god del mer.

Ville hun fortsette som skuespiller videre fram til pensjonsalder? Heidi hadde neppe planer om å hoppe av skuespillerkarrieren. Iblant hadde hun drømt om å bli psykolog, men hun regnet med at hun var for gammel til å begynne på et slikt embetsstudium i en alder av 44. Iblant kunne man tenke på å gjøre noe helt annet «når livet begynner å herje litt mye med deg», sa hun. Etter at hun hadde permisjon fra teateret en periode, gruet hun seg litt for å komme tilbake, «for jeg visste ikke om jeg orket å være nervøs lenger [...]». Da hadde jeg veldig lyst til å jobbe i garnbutikk, for jeg er så veldig glad i å strikke», sa hun og lo.

Samtidig oppdaget den etablerte 44 år gamle skuespilleren at det ikke lenger var hun som var ung og lovende: «Plutselig så slo det meg at jeg var den eldste i ensemblet», fortalte hun. En ny generasjon av unge skuespillere pustet henne i nakken. Hun måtte gå inn i en ny rolle som senior:

Men så skjønner jeg jo da på mine yngre kollegaer at de forholder seg til meg som en voksen dame, som vet hva jeg holder på med. Med det følger det et ansvar. Og jeg synes egentlig det ansvaret er litt fint. Da er det godt å kjenne at nå har jeg vært med på såpass mye og vært gjennom så mye, så jeg [...] utstråler åpenbart en eller annen trygghet, som gjør at det er godt å komme til meg. Sånn var det for meg da jeg begynte å jobbe her. Så jeg føler [at] vi driver litt sånn stafettløp. Og nå har jeg mottatt den stafettpinnen som handler om de litt eldre og erfarne. Jeg synes den er litt god å holde i hånden. Det er litt fint å være voksen,

sa Heidi til slutt.

Skuespilleren Thorbjørn

Thorbjørn var 25 år og gikk andreåret på Teaterhøgskolen da vi intervjuet ham i 1999. Han hadde vokst opp i Oslo og hadde prøvd seg i mange slags aktiviteter som skuespiller fra han var barn: Han deltok i flere barne- og ungdomsprogrammer på TV og spilte i flere barnefilmer, spilte skoleteater på Oslo katedralskole, deltok i teatersport, gjorde TV-reklame og gikk et halvår på Lee Strasberg Theatre and Film Institute i New York. I tillegg var han programleder for et ungdomsmusikkprogram på TV 2 et halvår. Allerede da han gikk i 9. klasse, hadde Thorbjørn også vært med i en «ordentlig» teaterforestilling på Aker Brygge, sammen med flere kjente voksne skuespillere, fortalte han. Han hadde dessuten deltatt i TV-serier: «Jeg har gjort en del 'såpeting' før – før jeg kom inn på skolen.» «Hva da»? spurte vi: «'Tre på toppen' og sånn, som gikk på TVNorge. Tredve episoder, sånne tulleting. Og 'Offshore', var med i første ti episodene.» Hvordan kom han med i slike serier – var det gjennom audition?

Ja, det var audition på begge deler. [...] Siden jeg hadde vært inne i miljøet siden jeg var liten, så lå navnet mitt i arkiver, ikke sant? Jeg ble jo ringt opp mange ganger uten å få jobben også. Når man er ung, slik som jeg var – for å komme inn i miljøet så lønner det seg veldig å bo i Oslo og ha gjort et eller annet,

fortalte Thorbjørn. Han hadde også tatt psykologi grunnfag før han kom inn på Teaterhøgskolen. I tillegg spilte han piano og saksofon, men uten profesjonelle ambisjoner.

Teaterhøgskolestudenten Thorbjørn var bevisst på at de fleste – om ikke alle – avgangselevne kom til å få tilbud om engasjement ved et institusjonsteater etter endt studium. Men han regnet med at svært få ville få tilbud fra et Oslo-teater i første omgang. De fleste måtte i stedet belage seg på engasjement ved et regionalt teater. For egen del så han det som lite sannsynlig at han ville få tilbud fra et av de store Oslo-teatrene med en gang. Han håpet i stedet på teatrene i Bergen, Stavanger eller Trondheim. Han var heller ikke fremmed for et engasjement ved Teatret Vårt i Molde: «Det kan jeg godt se for meg. Men jeg ser ikke for meg at jeg sitter i Molde om ti år», sa han i 1999. Han var redd for at skuespillermiljøene ved noen regionale teatre ville bli «for små». Det var fare for «å bli glemte, hvis man reiser for langt bort». Glemte av hvem da?

Av teatrene for eksempel, i Oslo, og filmmiljøet i Oslo, eller Bergen. For det er jo en kjempefordel med å være i Oslo, og litt i Bergen også, selvfølgelig, men mest i Oslo, at man får lov til å gå på audition og sånne andre ting og får gjøre kortfilmer som filminstruktører gjør, og være på mange andre ting som er litt mer kortvarige,

svarte Thorbjørn. Alt i alt følte han seg altså rimelig trygg på å få et engasjement ved et institusjonsteater rett etter studiet, selv om han trolig først måtte ta til takke med et regionalt teater. Men «den vanskelige perioden kommer jo etter fem–seks år», mente han. «Først er man ung og lovende, ikke sant? Ny og fersk, og alt er stas. Og så må man ha klart å markere seg litt etter hvert.» Om talentet var bærekraftig på lengre sikt, så man først etter fem–seks år.

I 1999 regnet Thorbjørn med at han fortsatt ville være skuespiller om 5–10 år. Hans klare yrkesmålsetting var å bli «skuespiller på et av institu-

sjonsteatrene i Norge – og forhåpentligvis å kunne jobbe litt med film ved siden av». Men han trodde neppe at han ville bli *fast tilsatt* ved et teater, så han var forberedt på å bli frilanser. Han regnet også med at han ville befinne seg i Oslo, dels fordi han kommer derfra, og dels fordi det ville gi ham mulighet til å gjøre andre ting enn bare å arbeide ved et institusjons-teater, slik som å delta på filminnspillinger og gå på audition. Trass i sin brede erfaring med ulike frilansoppdrag *før* Teaterhøgskolen var Thorbjørn skeptisk til å delta i TV-serier eller reklame *etter* studiet: «Hvis jeg skulle gjort det, ville det vært for pengenes skyld. I hvert fall i de første årene, nå som jeg kan tenke meg framover, vil jeg prøve å unngå det», sa han i 1999. Å gjøre en enkelt kort reklame er ikke nødvendigvis uheldig, mente han. Da var det verre å spille såpe, fordi folk da forbinder deg med den rollen.

Thorbjørn ga også uttrykk for hvilke teaterscener og arbeidsoppgaver han drømte om, men kanskje ikke riktig trodde på, i 1999. Høyest hang Det Norske Teatret og Nationaltheatret med Torshovteatret: «Toppen er å jobbe på Torshovteatret. Og et halvt år perm for å spille med [filmregissøren] Hans Petter Moland», sa han. Men selv om Nationaltheatret rangerte høyt som teater i Norge, var det ikke nødvendigvis ønskelig å begynne skuespillerkarrieren der:

Om tjue år så vil jeg veldig gjerne være på National. Altså – jeg takker ikke nei hvis jeg får tilbud på Nationaltheatret. Det er jo veldig flott. Men det er liksom så stort og flott og litt sånn der konservativt at jeg tror det kanskje er litt dumt å begynne der,

sa han i 1999. Men samtidig understreket han at det kommer mye an på hvilke instruktører man fikk samarbeide med. I 1999 ønsket altså Thorbjørn å være på Nationaltheatret om 20 år – det vil si i 2019!

Da vi møtte Thorbjørn igjen en vinterdag i 2019, var han 45 år gammel, gift trebarnsfar og fast ansatt skuespiller – nettopp ved Nationaltheatret. Idet vi ankom til intervju, sto han og måkte snø utenfor villaen ved Frognerparken i Oslo. Akkurat nå hadde han permisjon for å «gjøre film- og TV-ting», fortalte han. Thorbjørn hadde vært knyttet sammenhengende til Nationaltheatret siden han gikk ut fra Teaterhøgskolen i 2000. I begynnelsen var han engasjert på stykkekontrakter eller åremål, men i 2012 ble han fast ansatt. De

første seks-sju årene – med stadig nye korttidskontrakter – var preget av en viss usikkerhet, sa han. Når teateret fikk en ny sjef, var Thorbjørn alltid uviss på om den nye lederen ville satse på ham videre. Men etter hvert hadde han følt at han har «ekstrem trygghet i forhold til nesten alle kollegaer utenfor institusjonsteatrene». I de seinere årene hadde han hatt flere permisjoner for å jobbe med film og TV utenfor teateret. Han hadde også nylig fått oppfylt sitt ønske fra 1999 om å spille i en Hans Petter Moland-film, riktignok bare «en bitteliten rolle», fortalte han og lo. Thorbjørn er en av flere skuespillere i sin generasjon som opplevde et oppsving i karrieren knyttet til den store veksten i TV-serier. Han hadde også gjort litt reklame, selv om han var forbeholden med hensyn til å «bruke opp ansiktet», som han uttrykte det. Han hadde i stedet gjort «enorme mengder ‘voice-over’», slik at man bare hørte stemmen hans. Til forskjell fra flere andre skuespillere som gjør suksess på filmleerret og skjerm, hadde Thorbjørn ingen planer om å slutte på teateret for å bli fulltids frilanser: «Det er ikke det at jeg ikke vil spille teater.» Men han hadde sett at det hadde åpnet seg en mulighet til å spille mer i film og serier, noe han gjerne ville forfølge. Thorbjørn ville likevel ikke satse alt på det kortet:

Jeg kunne aldri tenke meg nå å si «nei, nå skal jeg bare satse på film og TV». Da hadde jeg savnet teateret noe veldig. Så jeg vil alltid komme tilbake til teateret. Jeg hadde kanskje hatt et lengre opphold, men jeg hadde nok opprettholdt jobben på Nationaltheatret. Det er viktig for meg. Det har ingenting med økonomi å gjøre.

Thorbjørn hadde fast tariffønn fra Nationaltheatret. Som andre etterspurte film- og TV-skuespillere hadde han også muligheter til lukrative tilleggsinntekter utenfor teateret. Han oppga at han de siste årene hadde tjent til sammen 800 000–900 000 kr i året, men en god del mer de årene da han hadde permisjoner for å gjøre film- og TV-prosjekter.

Thorbjørn hadde ingen planer om å slutte som skuespiller for å gjøre noe helt annet. Men han var ikke helt fremmed for å drive med undervisning, regi eller instruksjon. Han jobbet også litt med musikk sammen med et par kollegaer: De hadde et jazzprosjekt sammen og hadde gitt ut et par plater. Men dette definerte han som et «sideprosjekt».

Selv om Thorbjørn fortalte om en solid karriere fram til nå, og selv om han etter alt å dømme hadde gode framtidsutsikter som skuespiller, var han ikke entydig optimistisk når det gjaldt framtiden. Kunstnerisk anerkjennelse er en usikker valuta:

I 2030, så er det overhodet ikke sikkert at jeg har noen høy status i skuespillermiljøet. Det er nok av skuespillere som hadde høy status for femten år siden, som ikke klarer å levere på høyt nok nivå lenger. De gjorde jo helt fantastiske ting, og så er det et eller annet som skjer med interessen, iveren, at talentet tar deg i litt feil retning, sånn at du ikke får jobbe med de [mest interessante] prosjektene lenger. Jeg er ikke blant de som har høyest posisjon i norsk teater- og filmmiljø. Men likevel så er jeg jo privilegert. Den posisjonen kommer jeg garantert ikke til å ha om femten år,

sa Thorbjørn. Han var altså ikke veldig optimistisk når det gjaldt utviklingen av egen karriere de neste tjue årene: «Jeg vil si at det er veldig stor sannsynlighet for at det har gått nedover, tror jeg. Men jeg kan gjøre ting og er fornøyd, og det er ikke *det* liksom. Men [...] det kommer i hvert fall til å være opp og ned», sa han til slutt.

Dramalæreren Else

Else vokste opp på Stovner i Oslo, før hun flyttet til Østfold i gymnasalder. Da vi møtte henne i 1999, gikk hun i 1. klasse på Teaterhøgskolen og var 25 år. Hun fortalte at hun hadde variert erfaring med amatørteater som barn og ungdom: Hun hadde tatt drama valgfag på ungdomsskolen og deltatt i skoleteater, studentteater, studentrevy og russerevy. Hun hadde også spilt fiolin i mange år og danset klassisk ballett. Som student i Trondheim var hun en kort periode med i en fri teatergruppe, fortalte hun. Else hadde en sterk akademisk bakgrunn før hun begynte skuespillerstudiet: Hun hadde studert litteratur, nordisk og drama/teater ved universitetene i Bergen og Trondheim før Teaterhøgskolen. Hun hadde søkt tre ganger på Teaterhøgskolen før hun kom inn, og hun medga at det tok litt tid før hun bestemte seg for at det var dette hun ville:

Jeg syntes i hvert fall det var vanskelig som litt ung dame å si at «jeg skal bli skuespiller». Man føler at andre ser på en som litt godtroende naiv med drømmer om å bli stjerne og film. Så jeg sleit veldig lenge med å si at: «Jeg vil bli skuespiller» – [med] å kunne si det rett ut! «Jeg jobber med teater og sånt», har jeg sagt, veldig lenge. Men når bestemte jeg meg for det hundre prosent? Da jeg søkte her [på Teaterhøgskolen], var det første gangen jeg klarte å si til meg selv at: «Det her skal jeg, nå kutter jeg ut å studere, og nå gjør jeg bare teater»,

sa Else i 1999. Hun var da heller ikke fremmed for å engasjere seg i andre teaterfaglige oppgaver, for eksempel instruksjon, produksjon eller skrivning av dramatisk tekst. Men i 1999 var hovedplanen å bli skuespiller. Hun hadde ikke bestemt seg helt for om hun ville satse på å bli institusjons- eller frilansskuespiller, selv om hun betraktet en frilansertilværelse som økonomisk utrygg. Men hun regnet med at hun – etter Teaterhøgskolen – måtte gjøre førstegangstjeneste ved et regionalt institusjonsteater. Fordelen ved å spille på et regionalt teater kunne være at man fikk større roller enn man kunne regne med å få ved et Oslo-teater, mente hun. Hvordan trodde hun arbeids-situasjonen hennes ville bli om fem–ti år etter 1999?

Jeg tror at jeg vil være en skuespiller som jobber på en institusjons-scene. Og så tror jeg at jeg kommer til å jobbe litt med film, når jeg har tid til det, og håper for min del at jeg også kanskje engasjerer meg litt utenom akkurat det som skjer på institusjonsteatrene, men også har overskudd til kanskje å gjøre litt i frigruppe eller starte små pro-sjekter på egen hånd, som gjør at man får litt annet input,

sa Else i 1999. Hun så det altså som mest realistisk å få engasjement ved et regionalt teater i første omgang, selv om hun «kanskje ikke» så for seg å jobbe ved et slikt teater om fem–ti år. Trondheim, Molde og Stavanger var aktuelle alternativer, selv om Oslo – med sitt store frilans- og reklamemarked – selv-sagt var å foretrekke: «Du skal ikke så langt unna Oslo før du er ute av det», sa hun.

I 1999 var Else skeptisk til å jobbe i serier som «Hotel Cæsar» og familiesagaen «De syv søstre», sa hun. Hun hadde fått tilbud om å prøve-filme der. Men da hun fikk beskjed om at hun måtte skrive under kontrakt

på tre år, skremte det vettet av henne: «Hvis man ikke heter Toralv Maurstad, og hvis man er litt ung, og ikke har gjort så mye på forhånd, så kan man fort bli 'den som spilte i Syv søstre eller Cæsar' – og bare det. Det er det jeg er litt skeptisk til. Å bruke seg selv opp på en måte.» Hun var også skeptisk til å delta i reklame: «Jeg er stort sett bare litt skeptisk til det å drive med reklame, for jeg tror at det kan være ødeleggende for en skuespiller», sa hun.

Studiet i drama og teater ved NTNU, som Else hadde tatt før hun begynte på Teaterhøgskolen, tar blant annet sikte på å kvalifisere til arbeid som dramapedagog. Kanskje Else derfor ville vært åpen for dette som et mulig framtidssyrke? Men «det har irritert meg litt, for [...] jeg vil ikke være dramapedagog iallfall, det vil jeg ikke være», slo hun fast i 1999. Etersom hun hadde gjennomført en del universitetsstudier, kunne hun i stedet kanskje tenke seg å bli lektor? spurte vi: «Det var ikke det rette for meg, nei. Det er ikke *der* jeg er sterkest», svarte hun.

Da vi møtte den nå 44 år gamle Else igjen på lærerværelset på en videregående skole på Østlandet i 2019, var hun fast ansatt lærer der. Hun underviste i drama på dramalinja – og i norsk mer generelt. Hun arbeidet fulltid som lærer og hadde ingen engasjementer som skuespiller lenger.

Else fortalte at hun gikk ut fra Teaterhøgskolen i 2001, og at hun straks etter ble engasjert som skuespiller ved Teater Ibsen i Skien. Hun ble ved Teater Ibsen i 2½ år, til hun dro tilbake til Oslo og ble frilanser der. Tilbakeflyttingen skyldtes blant annet at hun ble samboer med en frilansmusiker. Han flyttet først til Skien, men «det er for lite miljø for musikere [der]», sa Else. Så de etablerte seg i Oslo. Else var frilansskuespiller i Oslo i noen år, før hun returnerte til Skien for et halvårsengasjement. Da var hun allerede gravid, og dro snart tilbake til Oslo igjen. Hun fikk sitt første barn i 2008. Else var dermed frilansskuespiller i Oslo og Skien fra 2001 til 2008. I denne perioden hadde hun et langvarig og et kortvarig engasjement ved Teater Ibsen, samt et årsengasjement ved Nationaltheatret. Hun hadde også stykkekontrakter ved Brageteatret og Teater Innlandet, gjorde en del dubbing, leste inn lydbøker og «voicet» litt til reklame. Hun opplevde situasjonen som frilanser som nokså usikker og frustrerende når man hadde familie, hus og lån: «Jeg måtte 'NAV'e litt' innimellom, når jeg ikke hadde faste kontrakter», fortalte hun. Dessuten tok hun en rekke oppdrag, som ga en viss inntekt: «Dubbing er jo veldig lukrativt, det er jo en god inntektskilde. Og så lydbøker, da»,

fortalte hun. Det var også en utfordring å være to frilansere i samme familie. Men det gikk greit så lenge de ikke hadde barn. De supplerte hverandre gjensidig:

Jeg følte vel at de der svingningene vi hadde sammen – altså til sammen så ble linjen ganske rett, da: Hvis jeg hadde mye inntekt, så hadde han kanskje lite [...]. Jeg hadde fått overtatt en leilighet av familien – kjøpte den billig og sånn. Så vi hadde ikke veldig masse utgifter heller. Så [...] det gikk. Men vi hadde jo ikke noe annet ansvar enn overfor oss selv. Vi var bare to voksne.

Men en slik frilanstilværelse er tross alt krevende. Dessuten ble de litt eldre. Etter hvert var Else ikke like motivert for skuespillergjerningen lenger:

Du vet at når man har jobbet og tenkt og levd for noe, fra ungdomsskolen gjennom hele gymnaset [...]. Det er teater som har vært drømmen, og man fortsetter med det egentlig gjennom studiene, og man er med i studentteater, overalt hvor man er, med et sånt mål, om at «jeg vil inn på Teaterhøgskolen». Og så kommer man inn der. Da er det neste målet: «Jeg vil spille på Nationaltheatret». Så blir den drømmen litt sånn [...], eller den bobla sprekker litt, plutselig. Da er drivkraften også litt borte. Fordi, du må jo ha masse drivkraft. Ikke tjener du særlig godt. Det er jo grusom arbeidstid i forhold til familie. Så er det jo masse ting som skal legges på plass,

sa Else, der vi nå satt på lærerværelset på den videregående skolen.

Fra 2008 til 2013 fikk Else tre barn. Da hadde hun perioder med permisjon. Familien var – og er fortsatt (i 2019) – bosatt i Oslo. Da permisjonen tok slutt, kontaktet Else en skole i nærheten for eventuelt å jobbe som vikarlærer. I første omgang var tanken bare å vikariere litt før hun gikk tilbake til skuespillerjobben. Men etter hvert ble hun oppslukt av lærergjerningen: «Så bare ble jeg. Neste dag ringte de, og siden var det bare – de slukte deg, lik-som», fortalte hun. Å slutte som skuespiller for å bli lærer var ifølge henne selv et nokså dramatisk livsvalg; ga hun helt opp kunstnerdrømmen? «Jo, jeg gjorde det. Og det var ikke noe lett valg. Det tok lang tid før jeg tenkte at, 'nei,

OK, nå blir jeg lærer'. Jeg følte jo at jeg var vikar en god stund, og at det der var midlertidig», sa Else.

Men trodde hun at hun ville gått tilbake til skuespillerjobben hvis hun på forhånd hadde vært fastere knyttet til et bestemt teater? «Ja, det kan godt hende», svarte hun. For grunnen til at hun tok valget med å gå og melde seg som vikar, var jo at hun ikke hadde noe annet fast jobbtilbud.

Men den der frilanstilværelsen og de der korte kontraktene som de holder på med på teateret! Det er ikke så lett å drive langtidsplanlegging i forhold til andre deler av livet, basert på det. Da må man jo gjøre valg. Da kunne vi kanskje ikke ha kjøpt hus og tatt opp masse lån,

sa Else. Hvis hun hadde opplevd «et minimalt nivå av trygghet» i yrket, hadde hun kanskje fortsatt. Hun fortalte også at hun «fikk god tilbakemelding på jobben jeg gjorde» som skuespiller.

Else begynte å undervise i første og andre klasse – «i alle fag og helt ufaglært» – på skolen like ved der de bodde på Holmlia. Etter hvert gikk hun over til mellomtrinnet og ungdomstrinnet. Hun fikk også igjennom at elevene skulle ha «Sal og scene» som valgfag. Slik fikk hun brukt sin teaterfaglige kompetanse i en ny sammenheng. Hvordan fungerte det å undervise i «Sal og scene» i et slikt flerkulturelt miljø?

Ja, du må virkelig ned på bunnen altså. De [elevene] kan ingen ting, de vet jo ikke hva et manus er, de vet ikke hva scenografi er. Men det som var gøy da, som jeg likte veldig godt, det var jo det at de har jo ikke lært å spille, så de er veldig sånn blanke,

fortalte Else. Hun fortsatte som lærer på Holmlia i åtte år, tok PPU og ble fast ansatt. Men etter hvert ble skolen hennes nedlagt. Kanskje hennes utdanningsbakgrunn kunne passe bedre i videregående? Da det kom en stillingsutlysning ved en videregående skole med dramalinje, søkte hun. Nå i 2019 har hun undervist i norsk og drama ved denne videregående skolen i nesten to år – og trives som lærer. Men hvis man skulle sammenligne de to yrkene: Trives hun mer ved å være lærer enn hun gjorde som skuespiller? «Jeg elsket jo å være skuespiller, men jeg hatet frilanstilværelsen og den jobbsøkertilvæ-

relsen det medførte», svarte Else. Hun mente også at hun utfører en viktig samfunnsoppgave som lærer. Hvordan da?

Man møter disse ungdommene, prøver jo å lære dem noe. Ikke bare det faglige, men også det menneskelige. Og dannelse synes jeg er viktig, at man kanskje kan bidra litt med det. Det gjelder både teater eller drama og norsk,

svarte Else.

Else hadde ingen planer om å gå tilbake til skuespilleryrket. Hun håpet at hun kunne fortsette som lærer fram til pensjonsalder.

Frilansskuespilleren Nicolai

Nicolai er oppvokst på Hovseter i Oslo. Da vi intervjuet ham i 1999, var han 23 år og avgangstudent ved Teaterhøgskolen. Han fortalte at han hadde deltatt i mange skuespilleraktiviteter i oppveksten, for eksempel i forbindelse med undervisning på barne- og ungdomstrinnet på Steinerskolen. På videregående var han dessuten med i amatørteatergruppa på Oslo katedralskole. Som 20-åring spilte han også i Wam & Vennerød-filmen «Sebastian». Nicolai fikk positive tilbakemeldinger for sine skuespillerprestasjoner som barn og ungdom, men lenge tenkte han ikke seriøst på det som en mulig yrkesvei. Han var likevel interessert nok til å sende bilde til casting-byråer og delta på flere auditions i løpet av ungdomsårene.

Trass i mange teatererfaringer i ungdommen framstilte Nicolai i 1999 sin vei til skuespilleryrket som nokså tilfeldig. Han var en skoleflink ungdom, som hadde hatt ulike studie- og yrkesplaner i oppveksten. Kanskje han skulle studere juss? Mens han gikk på videregående, hadde han dessuten «veldig lyst til å bli lektor». Men en særskilt episode bidro til at alt snudde, fortalte han i 1999:

Det var på det man kalte Universitetets Dag, hvor alle tredjeklassene var oppe på Universitetet for å gjøre seg kjent med forskjellige muligheter der. Og jeg var på den tiden veldig interessert i historie og samfunnsfag, som jeg brukte mye tid på og hadde bestemt meg for

å gå for. Det var masse mennesker samlet i en stor aula. Og så var det én foreleser laaaaangt der nede. Så husker jeg at jeg fikk helt [...]. For jeg var jo egentlig veldig interessert i det, men likevel holdt jeg på å sovne [...]. For jeg hadde helt klart tenkt at jeg skulle begynne der – ta historie [...], men jeg møtte veldig veggen der, fullstendig. Fant ut at jeg klarer ikke å være her. Jeg var helt i villrede, men så var det en venn av meg som skulle begynne på Romerike [Folkehøgskole], som bare foreslo i en sånn bisetning – vi satt på kafeteriaen oppe på Blindern – og spurte om jeg ville være med. Han mente det kanskje kunne være noe for meg. Det kostet jo litt penger, men jeg hadde noen penger til overs fra den filmen, så jeg slapp å ta opp ekstra studielån. Og så sa jeg bare «ja» til det, der og da.

Slik havnet Nicolai på teaterlinja på Romerike Folkehøgskole. Denne skolen har fungert som en rekrutteringskanal til Teaterhøgskolen for flere unge med skuespillerambisjoner. Men hvor tilfeldig var egentlig Nicolais valg? Kunne han ha havnet på en helt annen yrkesvei dersom kompisen oppe på Blindern hadde foreslått noe helt annet?

Det er veldig vanskelig å svare på. Men jeg tror at jeg på en eller annen måte hadde endt opp med noe sånt som dette. Jeg vet ikke hva annet det kunne vært. Jeg ser liksom veien klart etterpå – valgene jeg har tatt. Så jeg kan ikke forestille meg at det kunne ha gått en annen vei,

sa Nicolai i 1999. Mens han gikk på Romerike, bestemte han seg for å søke Teaterhøgskolen.

Teaterhøgskolestudent Nicolai var ikke i tvil om at han ville bli skuespiller etter studieslutt våren 1999. Etter hvert kunne han også tenke seg å bli instruktør, men først ville han «være skuespiller lenge», sa han. Han så for seg at han ville arbeide ved et institusjonsteater, men håpet i tillegg å få TV- og filmroller. Nicolai hadde ikke lyst til å spesialisere seg for mye. Således siktet han seg inn mot «flere forskjellige typer roller». Han ønsket heller å bli frilanser enn fast ansatt skuespiller, «sånn at jeg kan reise – ta en jobb i en by, ta en jobb i en annen by, bruke mer tid på film, TV, få tid til ordentlig innstudering», sa Nicolai i 1999. Selv om han i første omgang ville ha jobb

ved et institusjonsteater – ikke minst for å lære mer – var han bevisst på institusjonsteatrenes svakheter: «Det finnes et system og et spor på institusjonsteatre som det er vanskelig å komme utenom, men jeg er ikke så veldig urolig for det, for det finnes en vilje til å forandre på det», sa han. Hos hvem, spurte vi?

Både innad her [ved Teaterhøgskolen] og blant de nye, unge instruktørene som kommer nå. Man er veldig opptatt av nettopp dette med dødt teater. Det er så mange av oss som synes teater kan være kjedelig i utgangspunktet, og som ønsker å [forandre det]. Ja, som kjeder oss når vi går i teater, og vi ønsker ikke å være med på den pakka. Det er jo noe med det å være ung og komme med noe fordi man har noe på hjertet. Så det er jeg ikke redd for i så måte. Jeg ser at det er skummelt, for på institusjon må du inngå kompromisser, og de kompromissene kan ofte være at du står på scenen [...], er med i et kunstnerisk uttrykk, som du egentlig ikke vil være en del av,

svarte teaterhøgskolestudent Nicolai. Han var også kritisk til å delta i reklame:

For det første har det ikke noe med skuespillerkunst å gjøre. For det andre så knytter du deg selv til [...]. Jeg ville la meg og min hud bli assosiert med et billigprodukt eller en gravmaskin, eller hva det skulle være. Jeg ville plutselig bli knyttet direkte opp til en gjenstand eller et tilbud eller en tjeneste, et eller annet som jeg ikke egentlig er interessert å være,

sa Nicolai. Han var mer usikker når det gjaldt å delta i TV-serier. Han pekte på at det kunne være store kvalitetsforskjeller mellom slike serier. Kvaliteten avhang mye av hvor mye tid som ble viet til blant annet forberedelse og innstudering. Mer generelt sa han at «jeg kommer ikke til å prøve å gå kommers for å tjene [penger], men jeg håper jo på å få gjøre TV- og filmproduksjoner som kan gi en ekstrainntekt».

For øvrig regnet Nicolai alt i 1999 med å bli i Oslo i årene framover. Han ville kjøpe leilighet sammen med kjæresten, som også var skuespillerstudent. Han håpet også at de ville ha barn om 5–10 års tid. Han hadde ellers ingen

planer om å hoppe av skuespilleryrket seinere. Men han kunne tenke seg å kombinere det med sceneinstruksjon etter hvert. Å slutte helt for å bli dramalærer oppfattet han imidlertid som uaktuelt. Skulle han bli lærer, måtte det i stedet vært ved Teaterhøgskolen. Men dette var et alternativ han ikke utdypet nærmere.

Ved avslutningen på Teaterhøgskolen søkte Nicolai en lang rekke institusjonsteatre, både i Oslo og regionene. Da vi intervjuet ham i mars 1999, fortalte han at han opprinnelig hadde fått tilbud om engasjement ved to regionale teatre – i Skien og Trondheim. Men han ville helst til Oslo Nye Teater. Dermed hadde han et visst forhandlingsrom. Han fortalte:

Så våknet jeg andre nyttårsdag, på lørdag, og så ringte de fra Skien – Teater Ibsen, og jeg ble henrykt. Jeg skulle liksom jobbe med Yngve Sundvor, og det var sånn wow-wow! – ikke sant? Og så kom jeg på skolen på mandag 4., og så lå det brev fra Trøndelag Teater. Det var en så utrolig positiv opplevelse, fordi [...] jeg skulle rett inn i en produksjon med Stein Winge, så det var kjempebra. Så ringte jeg Ola B. Johannessen⁸ og sa at jeg er kjempeinteressert. Men jeg trenger litt tid på å områ meg. For jeg har hele tiden hatt en sånn drøm om å komme på Oslo Nye. Jeg sa jo ikke det til ham, da.

Deretter kontaktet han Oslo Nye og fikk jobb der, fortalte han.

Vi møtte den 44 år gamle Nicolai igjen 20 år etter, i mars 2019, i lokalene til Einar Film & Fortellinger, i Oslo. Einar Film er et filmselskap som produserer TV-drama, film og reklamefilm, der Nicolai var både regissør og deleier. Nicolai var dessuten i gang med å spille inn en TV-serie i Sverige, og han skulle snart ha premiere på en HBO-serie, der han hadde en av hovedrollene. Nicolai brukte en del av sin arbeidstid som reklamefilmregissør, men han var først og fremst frilansskuespiller. Han anslo fordelingen av arbeidstiden mellom reklamefilmregissør og skuespiller til omtrent 15 %–85 %, men det varierte.

Ved utgangen fra Teaterhøgskolen i 1999 ble Nicolai i tråd med eget ønske engasjert ved Oslo Nye Teater. Der ble han værende i omtrent tre år,

8 Daværende teatersjef i Trondheim.

til han gikk over til Det Norske Teatret. Han ble deretter engasjert ved Nationaltheatret fra 2005, hvor han ble værende i seks år – til 2011. Nicolai var dermed knyttet til institusjonsteatre i Oslo i til sammen 12 år etter Teaterhøgskolen, hele tiden på midlertidige kontrakter. I denne perioden var han først og fremst skuespiller på teaterscener – og spilte flere sentrale roller. Men han hadde også flere permisjoner for å spille film eller TV-serier.

Kombinasjonen av teaterarbeid og frilansing skapte imidlertid utfordringer både for Nicolai og for Nationaltheatret. Nicolai ønsket mer kontroll med egne prosjekter enn det han kunne få innenfor institusjonsteateret:

Jeg trengte å komme i en posisjon hvor jeg følte mer ansvar for prosjektene jeg var med i, altså for valget om å bli med eller ikke. Det handler jo om trivsel, ikke sant, det handler om å være inspirert, å føle at det er viktig, det jeg driver med. [...] Jeg hadde jo jevnlig permisjoner for å gjøre film. Jeg var sånn inn og ut av huset, men klarte aldri å etablere den type dialog som jeg ønsket med teatersjefen,

sa han i 2019 – helt i tråd med synspunkter han ga uttrykk for 20 år tidligere. Flere teaterskuespillere som også er etterspurte innen film og TV-serier, står overfor lignende dilemmaer på et punkt i karrieren: Skal de slutte på teatret og bli fulltids frilansere? Nicolai kom – litt tilfeldig – til å prøve seg som regissør av reklamefilm i 2008. Han forsto at han hadde talent for det. Dessuten ga det økt økonomisk sikkerhet. Det bidro til at han sa opp på Nationaltheatret for å bli fulltids frilanser fra 2011:

Det var jo spesielt når jeg begynte å jobbe som regissør [...]. Det var på en måte det som ga meg den økonomiske tryggheten til å si: «OK, jeg kan være frilans, og så kan jeg sørge for egen økonomi og passe på at det er en slags forutsigbarhet.» Jeg er jo ikke noen økonom, men jeg har lagd et sånt system hvor jeg setter av midler på en egen konto, sånn at jeg kan lønne meg selv når jeg går en måned eller to uten å jobbe. Så jeg har et system som jeg forstår,

fortalte Nicolai lattermildt. Han pekte på at han først og fremst hadde kunstneriske motiver for å bli frilanser, at han får større kontroll med hvilke prosjekter han blir med på. Hensynet til familien var et viktig tilleggsmotiv. Som

frilanser ville han få en mer fleksibel arbeidssituasjon og kunne vie mer tid til familien:

Jeg sa at [av hensyn til familien] så må jeg gå frilans, jeg må frigjøre tid. For teater fanger deg så veldig. Det trumfer alt, nettopp fordi det er et ensemble, og man møter opp uansett. Sånn skal det jo være. Men ved å ta det ut av ligningen, så frigjorde det enormt mye tid til barn, og det forpliktet meg så jeg ble mer engasjert i alt jeg gjorde,

sa han.

Men som frilanser hadde han ikke forlatt teaterscenen helt: «Da jeg gikk frilans i 2011, så hadde jeg en ambisjon om å gjøre én teaterproduksjon i året. Jeg er veldig glad i teateret, så det var liksom planen. Og det klarte jeg å holde sånn cirka en stund, men de siste årene har det blitt mindre og mindre av det», sa Nicolai. I stedet er det blitt mer og mer film og TV-serier på bekostning av teateret.

Selv om han i 2019 regisserte en del reklamefilm, var Nicolai fortsatt nokså nølende til å stå foran kameraet i reklame selv. Nicolais relative skepsis så ut til å være mer pragmatisk enn prinsipiell: «Jeg har kanskje blitt mindre idealistisk med årene. Men jeg syns jo fortsatt det kan by på utfordringer å gjøre reklame som skuespiller», sa han i 2019.

Selv om rollen som frilanser hadde gitt Nicolai litt større privat fleksibilitet, kunne det være krevende å kombinere skuespiller- og foreldrerollen. Kona til Nicolai, som også er skuespiller, var jevnlig opptatt med teaterforestillinger om kveldene, mens han selv, som aktiv frilanser med film- og TV-prosjekter, kunne være helt fraværende i innspillingsperioder. Samtidig kunne han være desto mer nærværende for familien mellom prosjekter.

Hvordan sto det til med privatøkonomien i 2019? Som etterspurt frilanser med bisyssel som reklamefilmregissør hadde Nicolai betydelig høyere årsinntekter enn skuespillere flest.

Kanskje det kunne friste å skifte yrkesløp og bli regissør på fulltid? Men Nicolai hadde ikke noe ønske om det. Det hadde hittil heller ikke blitt aktuelt for ham å bli lærer på Teaterhøgskolen, slik han var inne på som et mulig alternativ tilbake i 1999. Alt i alt så det ut til at Nicolai i 2019 hadde realisert de fleste av de yrkesplanene han hadde som teaterhøgskolestudent i 1999.

Men hvordan så 44 år gamle Nicolai på fremtiden? Hvor trodde han at han ville stå i yrkeskarrieren om ti år?

Jeg har en følelse av at det kommer til å ligne veldig på det som er nå. Hvis noe skal være annerledes, så kan det hende at jeg utvikler den regidelen enda litt mer, at jeg gjør mer fiksjonsting. Men at jeg er frilans, det er jeg ganske sikker på, og at jeg har fri og jobb om hverandre og med ujevne mellomrom, er jeg også ganske sikker på,

svarte Nicolai.

Mange opplever et vendepunkt i livet – og karrieren – når de passerer 40 år. De ser kanskje for seg andre framtidsutsikter og verdsetter andre verdier enn de gjorde for 20 år siden. Hadde Nicolai opplevd noen slik 40-årskrise?

Jeg har vært gjennom 40-årskrisa i og for seg. Det høres kanskje litt naivt ut, men for meg handlet jo 40-årskrisa i bunn og grunn om det helt konkret å forstå at jeg faktisk skal dø, at det faktisk bare er dette ene livsløpet her. Og nå må jeg ta ansvaret for valgene mine, både de jeg har tatt, og de jeg skal ta i fremtiden. Jeg følte at jeg ikke hadde tatt ansvar for noen valg fram til nå, fordi jeg liksom bare hadde fulgt med i strømmen av hendelser. Så har livet blitt sånn som det har blitt. Det der å prøve å gripe fatt i livet sitt, å være ansvarlig for valgene. Det var en veldig stor del av 40-årskrisa,

sa Nicolai til slutt.

Frilansskuespilleren Guri

Guri var 28 år og dermed noe eldre enn de fleste av medstudentene da vi intervjuet henne i mai 1999. Hun gikk da avslutningsåret ved Teaterhøgskolen og hadde nettopp fått tilbud om et engasjement ved Oslo Nye Teater:

Jeg har fått drømmejobben! Jeg har fått akkurat det jeg ville ha, en rolle på Oslo Nye til høsten! Jeg har ikke lest manuset, men instruktøren har sagt at det ikke er en sånn voldsomt stor rolle – i et stykke som heter «Orfeus vender tilbake», av Tennessee Williams. Jeg skal ned og hente manuset etterpå,

fortalte Guri entusiastisk. Men i 1999 beskrev hun på ingen måte at hun hadde gått en målrettet og planmessig vei mot skuespilleryrket fra barnsbein av. At hun til slutt utdannet seg til skuespiller, var snarere nokså tilfeldig. Guri hadde ikke valgt hobbyer eller utdanning med sikte på dette yrket – under sin oppvekst i en by i Sør-Norge. Det var snarere «sånn at jeg har fulgt magefølelsen min veldig mye», sa hun. Hun spilte aldri barneteater, men var tidlig opptatt av sang. Hun deltok i sang- og talentkonkurranser da hun var 12, men «bare på moro», sa hun. Etter 9. klasse syntes hun det var kjedelig med allmennfag, så hun begynte på musikklinja på videregående. Det førte henne til julekabaret og revy. Videre spilte hun amatørteater fra hun var 19 til 23 år. Hun var med i flere oppsetninger, for eksempel i «Fruen på vift», «Gjøkeredet» og «Den store barnedåpen», fortalte hun. Men hun siktet seg fortsatt ikke målrettet inn mot skuespilleryrket. Etter videregående jobbet hun et halvt år – og «reiste jorda rundt et halvt år», fortalte hun. Så søkte hun seg til en lærerhøgskole, men uten å komme inn. Hadde hun kommet inn, kunne hun godt ha blitt førskolelærer, mente hun i 1999. I stedet kom hun inn på en årsenhet i musikk på lærerhøgskolen: «Det var ikke det at jeg absolutt ville, men jeg tenkte at jeg skulle ta det påbygningsåret først, og så ta opp matematikken.» Hun ville forbedre karakteren fra videregående i dette faget for igjen å søke seg til lærerutdanning. Men mange medstudenter på årsstudiet i musikk hadde planer om å søke seg til Musikkhøgskolen etterpå. «Så var det jeg og en venninne som fant ut at vi får vel søke vi òg, da!» fortalte Guri lattermildt. Resultatet var at de to var de eneste som kom inn. Deretter gikk Guri tre av de fire årene på «Musikk og sosialpedagogikk» på Musikkhøgskolen. «Da skulle jeg spille og synges for kreftsyke barn og sånn [...]. Det var jeg litt klar for», fortalte hun. Under musikkhøgskolestudiet jobbet hun også litt med et rockeband på Bredtveit fengsel. Men etter hvert tapte hun interessen for slikt musikkpedagogisk arbeid. Hva skulle hun slå inn på?

Det var en venn av meg som er skuespiller, som jeg snakka med. Og så var jeg litt sånn deppa og sånn, for jeg fant ut at jeg aldri kunne komme til å bli så bra jazzsanger sånn at jeg kunne leve av det. [...] Og da sa han at «du har jo spilt litt teater før. Du har ikke lyst til å prøve på det?» «Jo – nei, jeg vet ikke, jeg. Jo, kanskje det.» «Men da er du nødt til å søke Teaterskolen, for ellers har du ikke sjans til å bli skuespiller»,

sa han. «En skole til? Det gidder jeg ikke», tenkte hun først. Men vennen minte henne på at hun nå alt var 24 år – og snart for gammel til å søke Teaterhøgskolen:

«Nei, men da kan du bare glemme å komme inn på et institusjons-teater, og du må søke nå, for du begynner å bli gammel for å gå på den skolen.» Og så tvinga han meg til å ringe morgenen etter. Eller – han irriterte meg så grenseløst at jeg til slutt sa: «Ja, jeg skal gjøre det! Og så søkte jeg»,

fortalte hun. Og hun kom inn. Men «det var vel egentlig ikke noe voldsomt bevisst valg at jeg valgte Teaterhøgskolen. Det var bare det at jeg har holdt på litt med dette. Og så klinte jeg til på opptaksprøven», sa Guri. Som teaterhøgskolestudent var hun imidlertid frustrert over ikke å ha frihet til å kunne ta oppdrag utenfor skolen underveis:

For de tre årene vi har gått på den skolen, så har vi ikke hatt «lov» til å jobbe utafør, og det betyr at vi har ikke knytta noen kontakter de siste tre årene, og vi har vært prisgitt at folk kommer og ser oss. Og det er det jo ikke mange som har gjort,

sa hun, og fortsatte:

Jeg begynte å tro at jeg virkelig ikke skulle få en jobb på et teater. Da var jeg faktisk litt i tvil, for der har jeg gått i tre år inne i det buret, uten å ha lov til å jobbe utenfor og knytte mine egne kontakter og jobbe og gjøre meg kjent med miljøet. Da følte jeg virkelig at det var tre år i et svart høl,

sa Guri i 1999. Ved utgangsporten fra Teaterhøgskolen hadde hun fortsatt ikke veldig tydelige mål for videre karriere: «Det er masse muligheter. Jeg er en veldig dum person å snakke med sånn, fordi at jeg lever så veldig fra dag til dag og fra måned til måned. Så jeg har ingen sånne langsiktige mål», sa hun i 1999. Hun hadde vel likevel noen forventninger til sin arbeids- og livssituasjon framover? Kunne «du si noe om situasjonen din om 5–10 år?» spurte vi. «[Nei], ingen-ingen-ingenting», svarte Guri. «Ja, men hvis du likevel skulle gjette», fulgte vi opp. «Om ti år så tror jeg – eller håper iallfall – at jeg er blitt mor, og at jeg også kan kombinere det med å jobbe litt frilans, litt sang, teater. Det er det jeg ser for meg om ti år», svarte Guri. Hun var heller ikke fremmed for å undervise – men mer forbeholden til å delta i TV-serier eller gjøre TV-reklame. Men radioreklame kunne hun gjerne gjøre. «Det synes jeg er helt topp, å si noe – ‘kjøp solo!’ – og tjene penger på det! Det gjør meg ingenting», sa Guri i 1999. Det hang nok sammen med at man måtte vise ansiktet i TV- og kinoreklame, men selvsagt ikke i radioreklame. Hun hadde heller ikke sagt nei til å tjene penger på å synge i begravelser, femtiårslag eller bedriftsforsamlingen til Hydro, om hun var blitt spurt, sa hun. Men hun regnet ikke med å få høy inntekt og trodde helst hun ville bli boende i Oslo – om 5–10 år.

Selv om Guri hadde fått et engasjement ved Oslo Nye Teater rett etter Teaterhøgskolen, hadde hun ikke lyst til «å gro fast på et institusjonsteater», sa hun. Hvorfor ikke? «Nei, fordi da blir jeg *lat*. Da går man inn i en sånn rutine, man blir *trygg*, og det er ikke *skummelt* lenger. Jeg er livredd for at det skal bli *behagelig*, og det tror jeg det blir», svarte Guri.

Hun så likevel primært for seg at hun ville fortsette som skuespiller i årene framover. Men hvis det ikke gikk bra, kunne hun kanskje prøvd å komponere eller skrive litt? Hun hadde «mange bein å stå på», mente hun. «Jeg kan jobbe med hva som helst», for eksempel som «lærer i barneskolen»: «Jeg må leve, jeg må tjene penger, og jeg har ikke noe imot å undervise. [Men] jeg vet at det er veldig mange kunstnere som synes at det er et nederlag», sa hun.

Da vi møtte snart 48 år-gamle Guri igjen på Majorstua i Oslo 20 år etter, i mars 2019, jobbet hun som frilansskuespiller. Hun hadde variert og langvarig teaterfaglig erfaring. Selv om hun, ifølge egne utsagn, ikke setter seg langsiktige mål, hadde hun jevnt og trutt holdt det gående som frilansskuespiller i 20 år.

Guri ble som nevnt engasjert til et stykke ved Oslo Nye Teater rett etter Teaterhøgskolen i 1999. Der ble hun bare et halvt års tid. Siden hadde hun hatt stykkekontrakter ved en rekke norske teatre: Brageteatret i Drammen, Teatret Vårt i Molde, Det Norske Teatret, Nationaltheatret og Hålogaland Teater. Ved noen av teatrene hadde hun også vært flere ganger. Hun hadde imidlertid aldri hatt noen langvarig tilknytning til ett bestemt teater eller vært fast tilsatt. Hun sa at hun også helst ønsket det slik. Hun ville egentlig ikke ha en altfor fast tilknytning til ett teater, og hun kjedet seg fort når arbeidet ble rutinemessig:

Jeg kjenner at jeg blir fort rastløs, jeg kjenner at jeg kjeder meg fort. Og jeg elsker prøveperioden. Men jeg synes det veldig ofte er ganske kjedelig å spille. Jeg synes det er gøy i oppkjøringen og første møte med publikum, premieren og kanskje en forestilling til. Men så begynner jeg bare å telle ned. Så jeg har egentlig aldri syntes det har vært kjempegøy etter prøveperioden,

sa Guri – og fortsatte: «Jeg har vært tilbake på flere teatre mange ganger. Men jeg har aldri gått og spurt om fast jobb eller lengre engasjement». Hadde hun ikke vært interessert heller? «Nei, jeg kan ikke si at jeg har vært. Det kan ha vært perioder. Men jeg har alltid vært utrolig glad når ting har vært ferdig, og jeg kan dra videre», sa hun – og: «Jeg har fått tilbud om å bli lenger et par steder. Men det har jo vært i Molde, for eksempel. Og det var helt uaktuelt, fordi jeg hadde ikke lyst til å bo der.»

Guri ville selvsagt gjerne være etterspurt på arbeidsmarkedet. Men «det å være på ett teater og bare ta de rollene man får tildelt», som innenfor institusjonsteateret, var ikke noe for henne. Omtrent det samme sa hun i 1999.

Gjennom en nokså lang karriere som frilansskuespiller hadde Guri kombinert flere ulike sysler: I tillegg til å stå på teaterscener hadde hun hatt mye undervisning og gjort dubbing. Hun hadde for eksempel undervist i stemmebruk på Teaterhøgskolen i flere år. Hun hadde også spilt inn film og vært med i flere TV-serier. Men hun var ikke særlig interessert i humorpregete TV-serier. «Jeg kunne nok hatt mer å gjøre hvis jeg hadde sagt ja til mer, og hvis jeg hadde gått inn for det», sa Guri, til tross for at hun har vært med i flere sentrale norske TV-serier. Men hun understreket at hun «alltid

har takket nei til reklame». Hvorfor det? «Jeg opplever det som helt meningsløst», svarte hun. Og:

Jeg forstår veldig godt at man må gjøre det for å tjene penger. Jeg holder det ikke mot noen. Jeg synes til og med noen reklamer er ganske gode og fine å se på. Men for meg så ville det være helt meningsløst å arbeide for å selge majones.

Hun utdypet sin skepsis mot reklame med et konkret eksempel fra tiden da hun hadde særlig trang økonomi, før hun traff samboeren:

Jeg husker en gang hvor jeg hadde fått en strømmåler som jeg ikke hadde forstått og ikke hadde sendt inn. Så plutselig fikk jeg en smell på 20 000 kroner. Da hadde jeg ikke jobb eller tjente lite. Og så ringte det en dame, mens jeg stod med den der regningen i hånden. Hun sa at det var en kjent regissør som ville ha meg til en melkerekklame. Den kunne jeg fått 20 000 for. Jeg ante ikke hvordan jeg skulle betale den [regningen]. Og så ringte hun og sa nesten samme summen! Så bare tenkte jeg: Nei, det gjør jeg ikke. Jeg har ikke lyst. Jeg har vel egentlig alltid tenkt sånn,

fortalte Guri. Men hadde ikke det store oppsvinget i produksjon av TV-serier og lignende påvirket arbeidssituasjonen hennes? «Nei, egentlig ikke, fordi jeg er jo i den situasjonen jeg er. Jeg får ofte forespørsler om jeg kan komme og prøvefilmene, om jeg kan sende eller være med på ting, om jeg kan sende en 'self-tape'», svarte hun. Ofte stilte hun ikke opp på slike forespørsler. Hun stilte bare opp hvis det «ser gøy ut», sa hun – og føyde til: «Men hvis jeg hadde vært i en annen situasjon, hvis jeg virkelig ville, så kunne jeg nok ha jobbet mye mer på grunn av det TV-markedet.»

Som frilansskuespiller hadde Guri jevnlig hatt en nokså beskjeden inntekt. Rundt 300 000 kr i året, anslo hun i 2019. Det virket heller ikke som hun hadde gått inn for å øke inntekten veldig mye, hvis hun samtidig hadde måttet påta seg oppgaver hun ikke fant meningsfulle. Når Guri kunne nøye seg med en nokså beskjeden årsinntekt, hang det også sammen med at hun hadde en samboer med fast jobb. Men de fikk barn i 2010, noe som økte behovet hennes for god og stabil inntekt. Samtidig bidro egne barn til å be-

grense hennes aktivitet som skuespiller litt. Hun ville ikke jobbe om kveldene eller reise i jobben lenger. Fra da hun fikk barn, hentet hun dessuten hoveddelen av sin inntekt fra andre sysler enn tradisjonelt skuespillerarbeid.

Guri hadde vært yrkesaktiv frilanser i ca. 20 år på et nokså usikkert arbeidsmarked. I 1999 var det usikkert hvor motivert hun var for en langsiktig yrkeskarriere som skuespiller. Hun ønsket ikke å sette seg langsiktige mål. I 2019 var hun snart 48 år og hadde tatt pause i en periode for å vie seg til andre arbeidsoppgaver. Kunne det ikke derfor være aktuelt å slutte som skuespiller – for å gjøre noe helt annet? «Nei, det tror jeg ikke», svarte Guri. «Jeg skal jo begynne å jobbe igjen.» Hun regnet fortsatt med å jobbe som skuespiller – kombinert med andre oppgaver, særlig undervisning – etter pausen. Hvorfor hadde hun fortsatt, og hvorfor ville hun fortsette videre i dette yrket?

Nei, det er vel fordi at jeg ikke har funnet noe morsommere å drive med. Når det er morsomt, så er det jo veldig morsomt. Jeg synes det er veldig morsomt å undervise også, det er jo mye mer meningsfylt, for det er liksom meningsfullt hele tiden. [...] Det å undervise er jo enda morsommere, fordi det er på en måte fylt med mening,

sa Guri. Fravær av tydelig yrkesmålsetting og planlegning hadde ikke hindret henne fra en sammenhengende og variert yrkeskarriere som skuespiller gjennom 20 år. Kanskje hun hadde vært litt målrettet likevel?

Frilansskuespilleren Trond

Da vi intervjuet *Trond* i mars i 1999, var han 27 år og 1.-årsstudent på Teaterhøgskolen. Han kom opprinnelig fra Fetsund. Trond var 17 år før han begynte å orientere seg mot skuespilleryrket. Da kom han litt tilfeldig med i en lokal amatørteateroppsetning av musikalen «West Side Story». Han fikk positiv respons for innsatsen – også i lokalavisen. «Jøss, [...] kan man gjøre dette her til et levebrød?» spurte han seg da for første gang. Men fortsatt hadde han helst andre yrkesplaner. Foreldrene mente at skuespilleryrket var for utrygt å satse på; faren lurte på om han ikke heller kunne prøve å bli flygeleder. Trond orienterte seg også en periode mot ingeniøryrket: Først ville han følge brorens eksempel og søke Oslo ingeniørhøgskole, deretter ville han gå

på NTH,⁹ slik at han kunne bli sivilingeniør. Men det var vanskelig å komme inn på ingeniørstudiet: «Jeg lå på 108.-plass på venteliste. Så jeg tenkte at jeg kommer aldri inn», fortalte han. I stedet så han seg om etter folkehøgskoler med teaterlinje. Romerike Folkehøgskole var et nærliggende valg. Men han var seint ute med søknaden og måtte først ta til takke med musikklinja – før han fikk overgang til teaterlinja. Der gikk han – sammen med andre håpefulle – i 1992–93.

Etter Romerike kom han likevel inn på Oslo ingeniørhøgskole. Men han fant snart ut at dette ikke var noe for ham, og han sluttet etter et år. Fra 1993 og framover begynte han i stedet å søke Teaterhøgskolen. Dessuten søkte han – og fikk innvilget – sivilteneste ved verkstedet på samme skole. Han så dette som en mulighet til å få innpass i teatermiljøet: «Det var vel kanskje min inngangsbillett til teatermiljøet, for jeg ble jo halvveis kompis med de som gikk her. Altså, jeg jobba jo der, og de var studenter. Men man hilste jo på hverandre og sånn», fortalte han. Trond søkte om opptak til Teaterhøgskolen fem ganger før han endelig kom inn. I mellomtiden – fra 1996 og to-tre år framover – etablerte han seg som mangfoldig frilansskuespiller: Han var med i friteatergruppen «Avslørte bondepiker», fikk prøvd seg på Torshovteatret og Riksteatret, spilte inn TV-reklame for DnB og var med i teateroppsetningen «Krutttårnteateret» i Vestfold. Dessuten deltok han på audition til filmer – og spilte i «Budbringeren» og «1732 Høtten». I denne perioden skaffet han seg viktig erfaring for livet som frilanser: «Det var et par perioder man ikke visste hva som skjedde. De periodene pleide jeg å bruke til å skrive CV-er og sende ut til forskjellige byråer, reklamebyråer, film og forskjellige personer, som casting-folk og sånne ting», fortalte han i 1999. Han sa også at han iblant måtte søke arbeidsledighetstrygd for å ha til levebrødet. Samtidig lærte han seg å takle den usikre arbeidssituasjonen som frilanser. Han syntes han var heldig som hadde turt å satse på frilansertilværelsen – uten å ha sikret seg gjennom annen høyere utdanning. Som frilanser måtte man bare satse uten sikkerhetsnett: «[Man får] bare satse på det, og så vet man ikke hva man gjør om et par måneder. Og så får man bare gå arbeidsledig i noen uker, og så kanskje det dukker opp noe. [Men] den uvissheten er litt urovekkende, iallfall i begynnelsen», sa Trond.

9 NTH = Norges tekniske høgskole, nå innlemmet i NTNU = Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, i Trondheim.

I 1999, som etablert, utadrettet frilansskuespiller og student, var Trond litt frustrert over å bli innelukket i studiet ved Teaterhøgskolen: «Vi lever mer i en boble her på skolen», sa han. Studentenes handlefrihet ble begrenset av et «forbud» mot å påta seg skuespilleroppgaver utenfor huset mens de studerte, et forbud som riktignok ikke ble håndhevet helt konsekvent.

Hva slags yrkesplaner hadde Trond i 1999? «Det aner jeg ikke, det har jeg ikke tenkt på, egentlig», sa han først. Men han sa at han hadde mer lyst til å jobbe frilans enn å bli fast institusjonsskuespiller: «Akkurat nå har jeg kanskje ikke så lyst til å bli fastværende på et teater. Jeg vil heller ha muligheten til å kunne flytte på meg.» Han kunne godt tenke seg å frilanse rundt om på forskjellige teatre. Derimot var han litt skremt av at fast jobb ved institusjonsteatre kunne føre til mye kjedelig rutine. Noen fast ansatte risikerer å få lite å gjøre – eller bare å spille ubetydelige biroller: «Institusjonsteateret kan være ganske drepende også for lysten til å spille, tror jeg. [...] En venn av meg spilte fjerde evnukk til venstre i tre–fire måneder. Det kan være litt kjedelig», sa Trond. Men han så likevel ikke bort ifra at han kom til å havne på et institusjonsteater: «Hvis jeg stifter familie og har huslån og billån, må jeg ha en fast inntekt», slo han fast. Han så det som aktuelt først å få jobb ved et regionalt teater, helst i en større by som Bergen, Trondheim eller Stavanger. Men aller helst ville han bli i Oslo. Han så også for seg at han først kunne «jobbe på institusjonsteater noen år og så gå ut som frilansskuespiller». Av institusjonsteatre foretrakk han Oslo Nye.

Teaterhøgskolestudenten Trond hadde ikke noe ønske om å bli altfor spesialisert som skuespiller. Han ville gjerne gjøre alt fra «Ibsen på Nationaltheatret til å gå rundt med en lampe på hodet på Black Box. Helt fra det klassiske teateret til det eksperimentelle», sa han. Dessuten ønsket han å spille mer film. I 1999 var Trond – som mange andre skuespillere på den tiden – skeptisk til såkalte såpeserier på TV. Hvis man satset på serier den gangen, betydde det helst at «man detter litt ned, altså at man går et stigetrinn ned i stedet for å gå et stigetrinn opp», sa han – og fortsatte:

Nå høres det jo veldig blærete ut, men jeg tror blant skuespillere er såpe ikke noe særlig kvalitetsretta. For de lager to serier à en halvtime hver, og det er bare kvantitet, altså gjøre det fortest mulig og bare spy ut noen setninger, eller replikker.

Trond var mindre skeptisk til å gjøre reklame enn til å spille såpe. Han hadde selv gjort reklamefilm – og han anså reklame som en viktig del av arbeidsmarkedet for frilansere. For egen del konstaterte han at «den reklamejobben i DnB, den hjalp meg veldig til sånne ekstrajobber». Men radioreklame var mer stuerent enn TV-reklame. Man blir for eksponert av TV-reklame: «Troverdigheten på teateret svekkes også hvis du reklamerer for rekesalat», sa han. Og: «Man kan ikke satse på reklame, fordi hvis man har gjort én reklame på TV, så kan man ikke gjøre andre TV-reklamer på flere år». Men han konstaterte at det var ulike holdninger til reklame mellom skuespillere fra forskjellige generasjoner: «De gamle skuespillerne ser på reklame som – nei! Det er mange skuespillere som konsekvent ikke gjør reklame i det hele tatt», sa Trond. Hvorfor? «Fordi de er mer *kunstnere* [...]. De vil ånde og leve for *kunsten* og ikke gjøre reklame», svarte Trond. De unge har andre holdninger. Det er økende behov for skuespillere til reklamejobber i mediene, noe som er særlig viktig for frilansskuespillerne.

Selv var Trond blant dem som var minst skeptisk til å lage reklame: «Jeg er ikke noe sånt teatermenneske – alt for kunsten – jeg. Det er veldig mange som er det. Jeg er mer [den typen som] gjør den radioreklamen for penger», sa han i 1999.

Selv om han ikke ønsket å spesialisere seg for mye, var det én side av talentet han gjerne ville dyrke videre, alt i 1999: «Jeg tror kanskje etter hvert at jeg vil drive mer og mer med komedie. For jeg tror det ligger mer i meg enn tragedien», sa han.

Vi møtte den nå 46 år gamle frilansskuespilleren Trond igjen på Baker Hansen på Adamstuen i Oslo i februar 2019. Når han så tilbake på de 20 årene som var gått, var det svært mye av det han ønsket eller forutså i 1999, som nå faktisk hadde skjedd: Han hadde både spilt seriøst teater og komedie, men hadde nok de seinere årene særlig hatt roller innen humor- og komediesjangre. Han hadde spilt inn flere filmer, men han var mer profilert innen TV-serier enn han forutså i 1999. Nå var han også gift familiefar med leilighet sentralt i Oslo.

Trond ble engasjert ved Oslo Nye Teater rett etter Teaterhøgskolen i 2001. Der ble han værende på midlertidige kontrakter fram til 2007. Selv om mange skuespillere går årevis på slike kontrakter, har de ofte langvarig «fast» tilknytning til ett og samme teater. Men institusjonsskuespillere som er etterspurt på frilansmarkedet, søker – og får gjerne – permisjoner for å spille film,

TV-serier eller annet. Ikke alle teatersjefer er like glade for slike permisjoner, og etter hvert kan interessemotsetningene mellom teater og skuespiller bli så sterke at de fører til «skilsmisse». I 2007 skiltes Oslo Nye Teaters og Tronds veier, fordi Trond ønsket seg lengre permisjon enn teateret ville akseptere. Han hadde tidligere hatt permisjoner for å spille inn et par filmer. Men nå hadde han lyst til å starte eget reklameproduksjonsselskap, som han spurte om å få ett års permisjon til. Teatersjefen var bare villig til å gi ham et halvt års permisjon. Deretter måtte Trond returnere til en bestemt rolle i en planlagt produksjon. Trond, som altså var innstilt på ett års permisjon, hadde allerede tenkt på muligheten for å si opp stillingen for å bli frilanser, noe han fortalte teatersjefen. Men det ble ikke godt mottatt: «Da fikk jeg en sånn overhøvlning [ler], som jeg ikke så komme», fortalte Trond. Han sluttet likevel for å bli frilanser – og fikk også vennlige ord fra teatersjefen med på veien. Som frilansskuespiller hadde Trond særlig spilt i flere TV-serier. Han konstaterte at lettvtint produserte såpeserier av lav kvalitet etter hvert var blitt erstattet av mer ambisiøse TV-serier. I 2019 var det også blitt mer attraktivt for en skuespiller å spille i TV-serier, for «du følger en person gjennom mange sesonger, og de er de samme. Og det er kanskje mer tro mot hvordan mennesker er». Trond hadde også gjort litt dubbing og en del regi av reklamefilmer. Han konstaterte at skuespillernes holdninger til reklame hadde endret seg på 20 år:

Det er fremdeles skuespillere som ikke gjør reklame. Men det er mye færre av dem nå. For før så var det «mer for kunsten». Det var mer sånn seriøse skuespillere som ikke skulle ha klistremerket på seg at de reklamerer for Findus, eller et eller annet sånn, når de skulle sitere Shakespeare,

sa Trond fortsatt, omtrent som han sa alt i 1999. Men i 2019 var det blitt slik at man kunne «få en karriere av å ha vært med på en reklamefilm», fortsatte han. Dessuten var reklameoppdrag blitt en viktigere inntektskilde for mange skuespillere: «Men så slår hverdagen i trynet ditt, og du må ha penger til husleien, og du må ha penger til mat og barn og klær og alt sånn der. Da gjør du gjerne de jobbene som skal til», sa han. Trond hadde også vært tilbake på teaterscenen etter 2007. Men nå i 2019 var det mange år siden.

Trond giftet seg i 2014. Kona var også skuespiller, ved et institusjonsteater, men også hun jobbet delvis frilans. De hadde tre små barn, så familiesituasjonen skapte utfordringer for begge, ikke minst så lenge barna var under skolealder. Da hadde det trolig vært enda vanskeligere om begge hadde vært fastere knyttet til institusjonsteatre: «Hvis begge hadde jobbet på teateret da, så måtte vi jo hatt barnevakt. Altså, hvordan gjør man det, hvis begge skal jobbe på kveldstid?» spurte Trond retorisk.

Trond hadde god privatøkonomi som frilansskuespiller. En etterspurt frilansskuespiller som også regisserer reklamefilm, tjener normalt langt mer enn selv de fremste institusjonsskuespillerne. Trond anslo at han hadde en årsinntekt som varierte mellom 1½ og 3 millioner kroner.

Hvordan så han på framtiden, nå i sitt 47. år? Han hadde ingen planer om å slutte som skuespiller: «Jeg føler at jeg har havnet på den riktige hyl- len», sa han. Men hans verdier og ambisjoner hadde endret seg. I 2019 var han en etablert skuespiller med god inntekt og familiemann i slutten av 40-årene. Nå var han langt mindre karriereorientert enn før. Det var andre verdier som telte nå enn for 20 år siden:

Jeg hadde jo mer driv på å gjøre karriere før. Man skal opp og frem og klatre på karrierestigen. Mens nå føler jeg at jeg er ganske fornøyd med der jeg er på den stigen. Jeg føler vel ikke at jeg kan klatre noe særlig [mer]. Jeg kan kanskje klatre mer i forhold til allsidighet, gjøre andre ting. Men nå, med familielivet, så er jeg mer opptatt av bare å ha fri. Jeg er liksom lat. Det jeg ønsker, er bare å ha tid til å trene,

sa Trond. Hva slags trening?

Spille squash med kompis. Man har så liten fritid at man må velge hva man skal gjøre i fritiden. Man har ikke tid til å trene. Å trene er jo en form for sosial aktivitet. Vi har en sånn squash-gruppe. Det er noen kompis på 10–12 i den gruppa, som sier: «Squash i morgen klokken halv ti?» De som kan, stiller opp. Og tennis. Vi har flyttet til en gate der det er en tennishane rett over gata, som jeg bare ser. Jeg har bare lyst til å spille tennis, levere i barnehagen og spille tennis,

svarte Trond. Han var dessuten blitt mer bevisst på at han ble eldre. Hvordan så han da på framtiden som skuespiller – for eksempel 10–15 år fram i tid?

Nei, den frilanstilværelsen og det å bli eldre ser jeg ikke helt lyst på. Jeg vet jo ikke hvor lenge det varer. Den der [TV-serien] «Neste sommer» går og går. En gang så tar det jo slutt, og da er man ikke så attraktiv lenger. Men da må man bare håpe at det er en annen rolle som bestefar eller et eller annet sånn, som kan gå videre. Men det er kanskje enda vanskeligere for kvinner å bli eldre enn [for] menn,

sa han – og fortsatte:

Det er jo interessant med den der drivkraften, tjue år etterpå. Hvordan den har forandret seg. Hva man trodde var målet med livet, for tjue år siden, som viser seg å ikke være det. Og hva som er drivkraften min nå, med familielivet og bare det å jobbe. Drivkraften min nå er på en måte å ha et familieliv kombinert med [...]. Jeg drømmer lite grann, som jeg ikke sier kanskje så høyt [...], om å gjøre litt flere jobber i utlandet. For det er et slags eventyr [...] som lokker. Det der med å jobbe i utlandet. Det er kanskje neste steget på karrieren. Men det er ikke så forenlig med familielivet,

sa Trond til slutt.

Skuespilleren Ine

Vi intervjuet Ine på en kafé på Grünerløkka i Oslo i mai 1999. Da var hun 26 år og avgangstudent ved Teaterhøgskolen. Hun var altså på vei ut fra studiet og inn på arbeidsmarkedet som profesjonell skuespiller: «Det er bare en fest igjen. Vi er for så vidt ferdige», sa hun lattermildt. Inntil videre kunne hun også se lyst på framtiden: Alt i februar samme år hadde hun fått tilbud om et 2-årsengasjement ved Nationaltheatret i Oslo.

Ine var født og oppvokst i en teaterfamilie: Far var en profilert norsk skuespiller, mens mor jobbet i NRK drama. Som barn – helt fra fireårsalder

– hadde Ine vært med pappa på jobb på teateret. På grunn av farens engasjement ved ulike norske teatre hadde hun bodd både i Oslo, Tromsø og Trondheim under oppveksten, men lengst i Oslo. Alt fra tidlig barnsbein av var Ine sterkt motivert for å spille skuespill. Men foreldrene oppmuntret henne ikke uten videre til å velge dette yrket: «Jeg har fått en masse advarsler av mine foreldre», sa hun i 1999. Familievenner fra teatermiljøet advarte også når hun sa at hun ville bli skuespiller: «Å nei, vil du deg sjøl så vondt? Det er forferdelig, du må ikke velge det!» Men Ine opplevde tidlig at det var «veldig gøy å se på og spille teater på skolen». Hun spilte i et «Maria og Josef»-stykket i første klasse, hadde dramagruppe seinere og spilte revy på videregående. Hun mente også å huske at hun var motivert for å bli profesjonell skuespiller alt fra 9–10-årsalder av. Etter videregående gikk hun på teaterlinja på Romerike Folkehøgskole, sammen med flere andre som også seinere søkte seg inn mot Teaterhøgskolen. Men tiden på Romerike bidro ikke uten videre til at hun stolte på eget talent, for «der er det jo så innmari mange *stjerner* fra hvert sitt lokallag på en måte, så man får ikke noen bekreftelse der på om man er god eller ikke», sa hun saklig realistisk i 1999. Etter Romerike søkte Ine fire ganger på Teaterhøgskolen før hun endelig kom inn. I mellomtiden tok hun sosialantropologi grunnfag i Trondheim. Mens hun studerte der, var hun sufflør på teateret en periode. Tidligere hadde hun også vært statist på Nationaltheatret, og hun hadde «spilt i en liten novellefilm og sånne småting», fortalte hun. Alt i alt hadde Ine ganske omfattende erfaring og påvirkning fra teatermiljøer før hun gikk på Teaterhøgskolen.

Våren 1999, ved utgangsporten fra Teaterhøgskolen, var Ine «veldig sikker» på at hun ville fortsette å jobbe som skuespiller. Hun regnet også med at hun ville være skuespiller om ti år. Hun var mest innstilt på å bli institusjons-skuespiller, samtidig som hun var bevisst på noen av ulempene ved institusjonslivet, og hun var ikke fylt av grenseløs selvtilit. Hun ville ikke fortsette i yrket for enhver pris. Noen av de fast ansatte kunne få lite å gjøre, og arbeidet kunne bli rutinepreget:

Hvis man har fått fast ansettelse på et teater, så er det ikke sånn at teateret bruker bare de som er fast. De bruker de som er gode, og de de har lyst til å bruke. Så da ender det jo ofte med at det går en to-tre-fire-fem uten [...], med kanskje bare en liten rolle i året, eller kanskje ikke det engang. Som generelt får hushjelproller og sånne ting,

og som nærmer seg over femti. Det synes jeg er litt trist. Det er mulig at de trives med det, noen gjør kanskje det,

sa Ine, lett resignert i 1999. Og: «Å bli skuespiller og sitte å ikke bli brukt; det tror jeg nesten er en menneskelig tragedie.»

Teaterhøgskolestudenten Ine ville også gjerne spille film i tiden framover. Hun kunne dessuten tenke seg dubbing, selv om hun ikke hadde kommet inn på det markedet ennå i 1999. Å lese inn lydbøker kunne også bli aktuelt. Hun var heller ikke avvisende til å gjøre radioreklame. TV-reklame var derimot mer problematisk. Hun hadde alt gjort én TV-reklame – for et vaskemiddel: «Den var fryktelig teit, og den gikk veldig lenge», fortalte hun. Hun ville ikke gjøre slik reklame igjen: «Det handler jo bare om at man ikke vil bruke ansiktet sitt til [TV-reklame]», og at «du blir tatt litt mindre seriøst kanskje, hvis du reklamerer for [et bestemt produkt]».

Ine var også oppmerksom på en endret konkurransesituasjonen for norske skuespillere: «Vi blir flere og flere skuespillere», sa hun. Så lenge Teaterhøgskolen var enerådende, var norske skuespillere «veldig beskytta og veldig privilegerte». Men nå – på slutten av 1990-tallet – kom det stadig flere skuespillere med utdanning fra England inn på det norske arbeidsmarkedet. De hadde det «mye tøffere enn oss», mente hun. Ine registrerte også at en del selvlærte greide å etablere seg som skuespillere. Hun ønsket den økte konkurransen velkommen.

Selv om hun i første omgang hadde fått et toårsengasjement ved Nationaltheatret i Oslo, var hun ikke sikker på at hun kunne regne med å bli værende der. Hun var forberedt på eventuelt «å reise ut» etterpå: Bergen, Stavanger, Trondheim, Molde og Skien var akseptable alternativer. I 1999 var hun ikke helt bestemt på om hun helst ville bosette seg i eller utenfor Oslo etter hvert. «Jeg har alltid drømt om å flytte til hus», sa hun, men tilføyde at hun likte seg svært godt på Grünerløkka. Hun måtte dessuten erkjenne at det var lettest å etablere seg i Oslo, «fordi her blir du mest sett, og her er det flest jobber og bijobber», sa hun. Enda en grunn til å bli værende i Oslo var at hun snart – i juli 1999 – skulle gifte seg:

Vi er begge fra Oslo, så jeg vil vel håpe at vi har en base i Oslo begge to, og at man kanskje må tenke sånn at hvis man ikke blir fast – og det er jo ikke så veldig sannsynlig at vi blir faste i Oslo, så må man

*vel kanskje la den ene få jobbe litt rundt omkring, mens den andre
frilanser i Oslo, mens man har unger og sånne ting,*

sa Ine i 1999.

Vi møtte Ine igjen til intervju i hennes leilighet på Grünerløkka i Oslo i februar 2019. Ine var nå 46 år og fast ansatt på Nationalteatret, men hun hadde også – etter en del år i bransjen – slått igjennom som skuespiller på TV, særlig gjennom en hovedrolle i situasjonskomedien «Helt perfekt», som hadde gått på TVNorge siden 2011. Hun var glad for at hun etter hvert hadde fått «mulighet til å åpne komidøra», som hun sa, gjennom denne serien. Hun slo fast at hun nå egentlig hadde to plattformer å stå på: institusjonsteater og TV-serier. I 2019 delte hun altså primært arbeidstiden mellom Nationalteatret og TV. Hun anslo at hun brukte inntil en tredjedel av arbeidstiden på teateret, resten primært på TV-produksjon. Hun hadde også spilt inn noen filmer. Ine tok permisjon fra teateret for å spille TV-serier. Hun hadde ikke hatt problemer med å få innvilget ønskede permisjoner, og hun hadde ingen planer om å forlate den faste stillingen ved teateret for å bli fulltids frilanser:

Nei, når jeg har fått fast ansettelse på teateret, den sier jeg ikke opp. Og jeg håper jeg kan holde på sånn som jeg gjør nå en god stund til. Det er omtrent ett stykke i året på teateret, og resten ute som frilanser. Jeg opplever at jeg er ganske heldig som får en god del gøy og interessante jobber utenfor teateret. Den blandingen, mellom de ulike mediene, tilfredsstiller meg. En annen ting er at man tjener en god del mer utenfor teateret – og selv om kunstnere helst ikke skal snakke sånn, så kjenner jeg at det er viktig for meg,

sa Ine.

I tillegg leste hun inn noen lydbøker eller gjorde litt dubbing: «Sånn som nå da, når jeg har en måned ledig, så leser jeg mer lydbøker og gjør sånne ting. Det liker jeg godt.» Men Ine var fortsatt skeptisk til å gjøre reklame, især TV-reklame, der man måtte vise ansiktet.

Ine begynte, som før nevnt, arbeidslivet etter Teaterhøgskolen i en midlertidig stilling ved Nationalteatret. Men kanskje var dette tradisjonsrike og prestisjefulle teateret «litt voldsomt» for henne helt i starten? Hun sa iallfall

at «jeg var litt redd i starten; jeg fikk mulighet til å dra til Trondheim, som var litt mindre». Der ble hun to–tre år, før hun returnerte til Oslo og Nationaltheatret. Det var flere grunner til at hun forlot Trondheim, sa hun:

Nei, hvorfor ble jeg ikke i Trondheim? Jeg var veldig glad i å være i Trondheim. [Men] jeg fikk et tilbud om å komme tilbake til Nationaltheatret, og så hadde jeg en kjæreste som også ville tilbake dit, og så ble jeg gravid. Da var det vel noe med å tenke: Hvor er det vi skal være hen? Og så bor familiene våre her, så det var litt naturlig. Og så synes jeg ikke at jeg kunne avvise et tilbud fra Nationaltheatret. Det var mange ting som dro. Men jeg var veldig glad for å være i Trondheim og skulle gjerne vært der i fem år til.

Ine var knyttet til Nationaltheatret på midlertidige kontrakter rundt 15 år, før hun ble fast ansatt. Hun hadde i tillegg noen oppdrag utenfor teateret. Men det tok ikke virkelig av før fra 2011, da hun kom med i «Helt perfekt».

Som skuespiller i en sentral komiserie på TV tjente Ine betydelig mer enn som offentlig ansatt skuespiller. I 2019 hadde hun dessuten en familiesituasjon som ikke skapte store utfordringer for jobb og karriere. Men før var det jo «kjempetfordrende» å ha to små barn og jobbe på teateret, sa hun. En støttende familie hadde vært viktig for å få arbeids- og privatliv til å gå opp. Men å kombinere rollen som småbarnsmor og skuespiller kunne uansett være krevende: «Så har jeg oppdratt dem godt til å sitte stille i garderoben min på teateret, da de var små», sa hun med et smil.

Ine hadde ingen konkrete planer om å engasjere seg på teaterfaglige sidespor, slik som instruktørarbeid, regi eller skriving av dramatisk tekst. Men hun hadde registrert at det etter hennes generasjon er kommet en ny, ung og dristig generasjon – som ikke nøler med å kaste seg ut på de tusen favners dyp:

Det kommer en yngre generasjon, rett ut fra Teaterhøgskolen. De kommer med egne TV-serier og går og banker på døren til produksjonsselskaper og sier: «Hei, jeg har dette her som jeg gjerne vil produsere; jeg vil gjerne ha regi selv», sier de, tredveåringene. Og jeg står og ser på: Gud for et mot! Jeg føler at min generasjon var litt mer lammet av den storheten vi så på teateret. Vi – i hvert fall jeg

og mange av mine venner – hadde litt for stor respekt, mens de som kommer bak, er mer rett fram. De har masse å komme med, og de lager kjempebra ting.

Ine var nokså sikker på at hun vil fortsette som skuespiller på «to plattformer» – teater og TV-komedie. Men trass i den store veksten i TV-markedet var det en viss usikkerhet knyttet til slikt arbeid: Ikke alle kan regne med å få jobb hele tiden, sa hun. Fast jobb ved et institusjonsteater gir trygghet – og også tilhørighet. Men tryggheten har en bismak. Hadde hun noen gang tenkt på å slutte som skuespiller?

Nei, [ikke] så lenge det går bra. Hvis jeg skulle vært fast der og hevet lønn og ikke fått noe [å gjøre], og ingen hadde trodd på meg, så håper jeg da inderlig at jeg hadde gjort noe annet. Men, så er det jo det igjen: Skal man tørre å si opp en ansettelse og gå ut? Jeg kan jo ingen ting, jeg kan jo bare det vi lærte på Teaterskolen,

sa Ine. Også 20 år tidligere – i 1999 – sa hun at hun heller hadde sluttet om hun bare hadde blitt gående som fast ansatt uten å ha fått noe særlig å gjøre.

Ine ville altså helst – også framover – holde på den yrkeskombinasjonen hun hadde skapt seg. Hun hadde begrenset tro på at hun kunne konvertere sin skuespillerkompetanse over på andre arbeidsoppgaver på teaterfeltet, slik som å bli dramaforfatter. Men hun hadde likevel lyst til å være med «fra starten på et prosjekt», som idémaker og serieskaper, kanskje: «For det føler jeg at vi skuespillere er gode til. Vi har mye fantasi og er godt trent i å dikte historier om de ulike rollene vi får», avsluttet hun.

Frigruppeskuespilleren Kim

Kim var en ung mann på 22 år, som allerede hadde en god del erfaring som skuespiller bak seg, da vi møtte ham i slutten av mai i 1999. Da var han akkurat ferdig med førsteåret på Teaterhøgskolen. Gjennom hele oppveksten hadde Kim mye kontakt med skuespillermiljøer, ikke minst siden faren hans var skuespiller. Kim hadde dels vokst opp hos mor og stefar, som var

hjelpepleier og entreprenør, dels hos far og stemor, som begge var skuespillere. De første årene av sitt liv bodde Kim i Nord-Norge. Fra han var 12 til han var 17 år, bodde han sammen med mor og stefar i Canada. Men han besøkte også faren hjemme i Norge i feriene:

Når jeg var hjemme i ferier og sånn, var jeg på ABC-teatret og «Den spanske flue» og oppi Jostedal og filmet, sammen med pappa. Det var innspilling av «Blücher» og «Ti fingre i hjertet» og alle disse filmene. Og da begynte det å rulle,

fortalte han i 1999. At far og stemor var skuespillere, var «avgjørende» for hans yrkesvalg, mente han. Da 17-årige Kim kom hjem fra Canada, begynte han på Steinerskolen og «fortsatte med drama». Der var han også med i «Steiner-revyn 1995». Etterpå begynte han på videregående, men sluttet i løpet av 2. klasse, «fordi jeg skulle bli skuespiller». Derfor trodde han ikke at han trengte eksamen fra videregående, ettersom «jeg alltid har visst hva jeg hadde lyst til å bli». Etterpå gikk han på teaterlinja på Romerike Folkehøgskole. Mens han gikk der, fikk Kim en rolle i den norske TV-serien «Offshore». Produsenten hadde kontaktet hans far og spurt om han hadde en sønn på tolv år. «Nei, det er en stund siden. Nå er han nitten», svarte far. Men det viste seg at de trengte andre skuespillere med nordnorsk dialekt i serien. Så Kim fikk en rolle. Det gikk et par år fra Kim var ferdig på Romerike (1996), til han begynte på Teaterhøgskolen. I denne perioden fortsatte han som «Offshore»-skuespiller samtidig som han etablerte seg videre på frilansmarkedet.

I 1999 tok Kim sikte på jobb innenfor TV og film, etter Teaterhøgskolen. Hva slags arbeidssituasjon regnet han med å ha om fem til ti år? «Da håper jeg at jeg er frilans og kan gjøre sommerteater når det passer, [at jeg] kan hoppe inn og ta roller på noen teatre og har etablert meg såpass [at jeg] gjør film og TV. Og [at jeg] er en av de få i Norge som brukes innenfor film hele tiden», svarte Kim. Han var derimot mer skeptisk til å bli skuespiller ved et institusjonsteater:

Jeg har ikke lyst til å jobbe i ti år på et teater, fordi jeg tror jeg kommer til å gå lei. Jeg har lyst til å gjøre ting som jeg selv har lyst til. Jeg har ikke lyst til å bli pålagt ting. Jeg har lyst til å ta en rolle: Jøss,

her kan jeg gjøre noe, her kan jeg fylle inn noe! Her kan jeg gjøre noe nytt! Her kan jeg vise noe av meg selv! Men å bli pålagt å gjøre noe – spille om kvelden og prøve på dagen. Kanskje har du ikke lyst til å gjøre den rollen, men det må du gjøre. Det er ikke noen form for teater som jeg har lyst til å drive med,

sa Kim.

En framtidig arbeidsmulighet Kim la liten vekt på i 1999, var imidlertid å starte – eller knytte seg til – en fri teatergruppe. Her var han på linje med de fleste andre teaterhøgskolestudenter: Svært få av dem så på fritheater som et aktuelt arbeidsmarked. Men Kim var inne på det som et alternativ hvis han ikke skulle få annen jobb.

Som 22-åring var han for øvrig optimistisk når det gjaldt framtidig skuespillerkarriere. Han nevnte knapt alternative yrkesplaner, selv om han ikke var fremmed for også å jobbe bak kamera. «Være produsent eller gjøre sånne ting. Eller være instruktør. Det er veldig interessant», mente Kim i 1999.

Han regnet med at han kunne havne i Stavanger, Bergen, Trondheim eller Oslo etter studiene. Men primært ønsket han seg til Oslo, mest på grunn av film- og TV-markedet der.

Da vi møtte den nå 42-år-gamle Kim igjen i leiligheten hans i Oslo 20 år etter, var han primært skuespiller i den frie gruppen Statsteatret. Kim var knyttet til institusjonsteatre i flere år i starten av karrieren: Etter Teaterhøgskolen var han i omtrent 10 år knyttet til norske institusjonsteatre – først Den Nationale Scene i Bergen, så Det Norske Teatret og deretter Nationaltheatret. Når det kom til stykket, arbeidet han dermed mye lenger i institusjonsteatre enn han så for seg i 1999. Selv om han også hadde gjort en god del film og TV i de tjue årene som var gått, var han ikke blitt en ren frilanser innenfor den ekspanderende, kommersielle mediebransjen. I 2019 var han i stedet primært skuespiller i en frigruppe, et alternativ han altså så vidt nevnte i 1999. Men Statsteatret skiller seg fra mange andre frigrupper: De fem scenekunstnerne som gikk sammen om å starte Statsteatret i 2009, hadde alle bakgrunn fra institusjonsteaterverdenen. De samarbeidet også mye med institusjonsteatre – og hadde generelt et større publikum enn mange frigrupper. Når de startet dette prosjektet, var det dels for å frigjøre seg fra noen av de kunstneriske hindringene de opplevde innenfor institusjonene:

Vi var drittlei. Det kan ofte være kjipt på et institusjonsteater. Du er gira på og skal inn i en produksjon. Så er det åtte andre, og tre-fire av dem har ikke lyst til å være med i det hele tatt. Så driver man og drar dem med på lasset. Vi hadde lyst til å lage teaterkunst hvor vi alle har lyst til å være med.

Dermed startet de Statsteatret med mål om å lage ti stykker på ti år. Statsteatret har hatt mange turneer og spilt på scener over det ganske land: i kulturhus, på festivaler og på faste teaterscener, i bygd og by, fra Stavanger via Mo i Rana til Tromsø. Dette er et teaterprosjekt som tar sikte på å drive folkeopplysning over hele landet.

Etter Teaterhøgskolen og før oppstarten av Statsteatret var Kim altså frilanser – på midlertidige kontrakter – på flere norske institusjonsteatre. I tillegg spilte han i flere filmer og TV-serier. Han hadde derimot ikke vært med i typiske humorserier eller i TV-reklame:

[Jeg har] ikke gjort noe reklame. Er blitt tilbudt en del, men jeg hadde liksom bestemt meg for at det hadde jeg ikke lyst til. Nå sist så var det snakk om en DNB-reklame, men jeg priset meg ut. Det er kanskje litt bevisst også da. Fordi jeg sa: «Jeg skal ha 850 000», og så sa de: «Det går ikke». Så sa jeg: «Nei, da er det greit»,

fortalte Kim. Men han hadde også gjort noe dubbing. I tillegg hadde han hatt flere regijobber ved siden av skuespillerjobben.

Hvordan så 42 år gamle Kim på framtiden som skuespiller? Statsteaterprosjektet gikk nå kanskje mot slutten, hvis de ikke kom opp med en ny idé. Kim virket likevel ikke bekymret for framtiden. Han satset fortsatt på å være frilanser. Han ville nok søke seg tilbake til institusjonsteateret og kombinere med TV og film, sånn som tidligere. Men teateret var viktigst for ham, langt viktigere i 2019 enn det virket å være i 1999:

Jeg har jo et annet syn på faget enn veldig mange andre av mine nære kollegaer. For jeg setter teater høyest og TV og film nederst, fordi jeg liker kontakt med publikum. Det er jo kanskje en av grunnene til at jeg driver med det her. Det er fordi jeg får direkte respons der og da, mens TV og film gjør jeg egentlig for pengenes skyld. Jeg synes ikke

det er så artig. Det skjer ikke så jævlig mye. Og som regel, når de har premiere [på film eller TV], så har jeg glemt hvilken karakter jeg har spilt, hva den heter. For det er så lenge til. Så hvis jeg måtte velge, hadde jeg valgt teateret «by far»,

sa han.

I 1999 planla Kim primært å bli frilanser – særlig innen film og TV – kombinert med diverse teaterroller. At han skulle bli engasjert i et langsiktig og ambisiøst friteaterprosjekt, forutså han ikke som teaterhøgskolestudent. For øvrig har han stort sett realisert den yrkeskarrieren han så for seg for 20 år siden, bortsett fra at han kanskje har vært lenger i institusjonsteatre enn han tenkte seg den gang.

Så Kim liv og karriere i et annet perspektiv nå som han var 42, enn han gjorde da han var 22? Var han blitt mindre karriereorientert nå som voksen mann? Kim registrerte at når teaterfolk av hans generasjon kom sammen sosialt – eller møttes til klassetreff – da «snakker de ikke om jobb» lenger. De snakket heller om private ting. Før, «hvis man bare ble innkalt på en audition, så ringte man rundt til hele familien, venner og alt». Men nå var det andre ting som telte:

For jobben er de jo kjent med aviser. Vi får jo med oss hvem som [gjør hva som skuespillere]. Vi er jo en klasse [fra Teaterhøgskolen] hvor det er ekstremt mange som gjør ganske store ting, da. Og det synes jeg er gøy, for det er ikke det det handler om lenger. Altså, man utdanner seg for å skulle jobbe, og det er jo en naturlig konsekvens at man jobber. Så det blir på en måte litt uinteressant å snakke om. Det er jo mer interessant [med] mennesket bak, da. Så når vi møtes på byen og sånn, så er det ikke så mye snakk om jobb, egentlig,

sa Kim til slutt.

Oppsummering

Som vi skrev innledningsvis, har en utdanning ved Teaterhøgskolen ofte blitt sett på som en relativt sikker inngangsport til en karriere som skuespiller. På 1990-tallet sto skuespillerstudenter fra Teaterhøgskolen overfor et nokså trygt og forutsigbart arbeidsmarked rett etter studieslutt. Det er derfor ikke så overraskende at hele sju av de åtte skuespillerstudentene vi intervjuet i 1999, stadig var yrkesaktive skuespillere i 2019. Alle åtte hadde arbeidet som profesjonelle skuespillere i tiden etter Teaterhøgskolen. Nå, 20 år etter, var det nok fortsatt gode arbeidsmuligheter for skuespillere med bakgrunn fra de statlig godkjente teaterutdanningene. Men i 2019 var rekrutteringsveiene blitt mer mangfoldige og konkurransen hardere. Tre av skuespillerne våre var fast ansatte ved institusjonsteatre – alle i Oslo – i 2019. Fire var frilansere. To av frilanserne – Trond og Nicolai – var i hovedsak sysselsatt med film og TV-serier i 2019, etter å ha jobbet flere år ved institusjonsteatre tidligere. Kim var knyttet til en fri teatergruppe i 2019. Men også han hadde jobbet innen film, TV og ved institusjonsteatre tidligere. Den siste frilanseren – Guri – kombinerte skuespill ved teatre og i TV-serier med dramaundervisning. Ine og Thorbjørn, som begge var fast ansatt ved institusjonsteatre, hadde nå også mange arbeidsoppgaver innen film og TV. De fleste hadde dessuten solide årsinntekter, mens noen av dem som jobbet med film og/eller TV-serier, tjente betydelig mer enn kunstnere flest. Alt i alt har frilans-tilværelsen blitt mer attraktiv – kanskje både kunstnerisk og økonomisk – for skuespillere i 2019 enn den var på 1980- og -90-tallet. Else, som ikke lenger var yrkesaktiv skuespiller, jobbet nå som dramalærer ved en videregående skole, etter å ha vært grunnskolelærer noen år. Men også hun hadde jobbet som frilansskuespiller i flere år etter Teaterhøgskolen. Alle de åtte tidligere skuespillerstudentene var bosatt i Oslo-området i 2019 og hadde mesteparten av yrkesaktiviteten der. Oslo-sentraliseringen var altså påtakelig, iallfall blant disse åtte tidligere skuespillerstudentene. Det bør likevel nevnes at enkelte – iallfall Kim – turnerte rundt om i hele landet.